

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija - logopedija) magistrantūros studijų programa,

ISSPLM-12

Gitana Soltanienė

**SMĖLIO TERAPIJOS DAUGIAFUNKCIŠKUMAS
UGDANT NEIŠPLĖTOTĄ IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBĄ**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovas –
lekt. dr. Daiva Kairienė*

2014

1

Turinys

Magistro darbo santrauka	3
Įvadas	4
1 skyrius. SMĖLIO TERAPIJOS REIKŠMĖ UGDANT NEIŠPLĖTOTĄ VAIKŲ KALBĄ	7
1.1. Vaikų kalbos raida, sutrikimai ir logopedo vaidmuo įveikiant kalbos sutrikimus.....	7
1.2. Smėlio terapijos samprata meno terapijos kontekste	11
1.3. Smėlio dėžės metodo reikšmė vaikų kalbos ugdymui	13
2 skyrius. SMĖLIO TERAPIJOS DAUGIAFUNKCIŠKUMAS UGDANT NEIŠPLĖTOTĄ IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBĄ	18
2.1. Tyrimo metodika, etapai ir dalyviai.....	18
2.2. Žvalgomojo tyrimo rezultatai: logopedų patirtis taikant smėlio dėžės metodą	20
2.3. Veiklos tyrimo rezultatai.....	23
2.3.1. 1-asis atvejis: smėlio terapijos taikymas, ugdant nežymiai neišplėtotą kalbą.....	24
2.3.2. 2-asis atvejis: smėlio terapijos taikymas, ugdant vidutiniškai neišplėtotą kalbą.....	30
2.3.3. 3-asis atvejis: smėlio terapijos taikymas, ugdant žymiai neišplėtotą kalbą.....	37
Išvados	44
Literatūros sąrašas	46
Summary	51
Priedai	52

Magistro darbo santrauka

Darbe analizuojamas smėlio terapijos daugiafunkciškumas ugdant neišplėtotą ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbą. Tyrimas atliktas laikantis kokybinės tyrimų metodologijos principų.

Teorinėje dalyje analizuojami moksliniai šaltiniai apie vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą kalbos ugdymą, smėlio terapijos pritaikymo galimybes šių vaikų kalbos ugdymo procese, terapijos daugiafunkciškumą. Empiriniame tyrime interviu metodu, atskleista logopedžių (N=2) patirtis taikant smėlio terapijos elementus bei parengta *Vaikų neišplėtos kalbos ugdymo(si), taikant smėlio terapijos elementus, programa*. Veiklos tyrime taikomi metodai: pusiau struktūruotas (pedagogų ir tėvų) interviu, vaikų kalbos aprašai, pusiau struktūruotas stebėjimas (tyrėjo stebėjimų ir refleksijos dienoraštis). Tyrime dalyvavo 4-5 metų miesto lopšelio-darželio vaikai (N=3), šių vaikų tėvai (N=3), vaikų grupių pedagogės (N=5).

Smėlio terapija - tai daugiafunkcinis metodas, kuris taikomas, siekiant: palaikyti ugdymo(si) motyvaciją, plėtoti žodyną, lavinti smulkiąją motoriką, skatinti teigiamas vaiko emocijas ir savijautą, ugdyti kūrybiškumą. Smėlio terapijos elementai gali būti taikomi visuose logopedinių pratybų etapuose, kartu sukurdami emociškai saugią ugdomąją aplinką.

Ugdant nežymiai neišplėtotą kalbą smėlio terapijos elementai svarbūs siekiant vaiką sudominti, palaikyti dėmesingumą veiklų metu ir tinkamą emocinę būseną. Ugdant *vidutiniškai neišplėtotą kalbą*, smėlio terapijos metodas paskatino vaiko kūrybines galias, žingeidumą. Išryškėjo, kad aktyvūs garsų įtvirtinimo būdai leidžia vaikui sutelkti dėmesį į tartį. Pratimai ir užduotys smėlyje turi įtakos laisvesniems rankos riešo judesiams. *Ugdant žymiai neišplėtotą kalbą*, rankų judesiai smėlyje padeda sumažinti artikuliacinio aparato judesių inertiškumą, skatina dėmesingumą, reaguojant į girdimuosius stimulus, kalbos garsus.

Esminiai žodžiai: smėlio terapija, neišplėtotą kalbą, daugiafunkciškumas.

Ivadas

Praktinis tyrimo aktualumas. Pagrindinė logopedo funkcija ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo mokykloje – mokyti taisyklingos garsų tarties, įtvirtinti išmokus garsus kalboje ir formuoti taisyklingą kalbą. Kalbos sutrikimas gali paveikti ir emocinę vaiko raidą. Kornev (2012) teigia, kad psichopatologinių problemų turi visi vaikai, kurių kalba yra neišplėtota.

Siekiant logopedinės pagalbos veiksmingumo, logopedui tenka palaikyti vaiko ugdymo(si) motyvaciją, nes negatyvios pastabos, veikimo laisvės nesuteikimas, neigiamai veikia vaiko nuotaiką, prarandamas domėjimasis veikla. Garsų mokymasis „treniruojant“ - mažai naudingas (Kornev, 2012).

Švietimo įstatyme (2012), akcentuojamas vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, ugdymui(si) ir saviraiškai tinkamų sąlygų sudarymas, jų *patirtinis ugdymas*. Logopedo praktikoje nuolat ieškoma naujų darbo būdų ir metodų, kurie užtikrina logopedinės pagalbos veiksmingumą, daugiafunkciškumą. Specialiosios ir socialinės pedagogikos tyrėjai ieško galimybių, kaip pasiekti, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai būtų aktyvūs ir dalyvaujantys, o socialinė aplinka - atviresnė, empatiškesnė, įgalinanti (Ruškus, Mažeikis, 2007).

Integralia ugdymo, psichologinės sveikatos bei socialinių problemų sprendimo dalimi tampa meninė saviraiška - pasakų, lėlių, smėlio, piešimo, lipdymo ir kt. terapija, kuri kūrybiškai taikoma ir logopedų veikloje. Psichoterapijos metodai, ugdant vaikų kalbą yra labai svarbūs ir veiksmingi (Kornev, 2012). Alternatyvių ir netradicinių metodų panaudojimas pajvairina pratybas, padeda vaikus sudominti, suteikti teigiamų emocijų, sumažinti jų pasyvumą. Pedagoginė meno terapija skirta akcentuoti sveikąjį asmenybės potencialą ir taikoma asmens ugdymui, socializacijai bei emocinei savijautai ir psichinei sveikatai gerinti (Kopytinai, 2006).

Pastebėta, kad smėlio terapija (psichoterapijos ir meno terapijos rūšis) logopedijoje suprantama kaip kalbos raidos skatinimo metodas, kurios tikslas – padėti vaikui pažinti save, aplinką, sukurti palankią emocinę atmosferą, patirti džiaugsmo, sėkmės pojūtį. Tai daugiafunkcinis metodas, kuris labai praturtina vaiko pojūčius, naujas būdas vaikui pažinti pasaulį, koreguoti, ugdyti jo kalbą, emocinę būseną. Smėlio dėžės terapija pasaulyje įgijusi didžiulį populiarumą, tačiau Lietuvoje dar ne dažnai specialistų taikomas metodas (Brazauskaitė, 2004). Todėl svarbūs moksliniai tyrimai, atskleidžiantys terapijos taikymo galimybes, būdus, reikšmę.

Mokslinis tyrimo aktualumas. Domėtis meno terapijos įtaka vaikų kalbai pradėta neseniai. Tai, kad pritaikius ugdymo menine veikla metodus ir priemones, galima skatinti sėkmingą specialiųjų

poreikių vaikų raidą, savo moksliniuose darbuose patvirtino Kačiusytė – Skramtai (2002); Tėvelytė (2010). Lapėnienė (2005) tyrė integralaus mokymo/si procesą meditacinėje dailinės raiškos priemonių sistemoje ir pagrindė šio metodo perspektyvą: tai skatina dešiniojo ir kairiojo smegenų pusrutulių veiklą ir numato nuoseklų judėjimą kognityvinio funkcionavimo lygmenimis (nuo jutiminio suvokimo iki sąvokinio mąstymo lygmens). Pastebėta, kad apribota aplinka, kurioje maža pažintinių stimulų, mažina vaiko aktyvumą, iniciatyvumą. Meno terapiją, kaip integruotą sritį, padedančią spręsti vaiko raidos problemas, jo pažintinių gebėjimų ugdymo plėtrą, nurodė Lowenfeld (1987). Grinkevičienė (2010) taikydama dailės terapijos metodus specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams, identifikavo mokinių savivertės augimą. Bražienė (2011) tirdama ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą pedagoginiais meno terapijos metodais pastebėjo, kad kiekvienam ugdytiniui sudaromos sąlygos išgyventi sėkmę. Taip skatinamas savo vertės suvokimas. Vaikai mokosi išsakyti emocinius išgyvenimus, mokosi atviro bendravimo. Balčiauskienės (2010) tyrime nurodoma, kad meno terapijos metodų taikymas ugdyme turi įtakos ugdytinių raidai, savireguliacijai, adaptacijai.

Daug empirinės medžiagos taikant šį metodą korekciniam darbe sukaupė rusų specialistai. Sankt Peterburgo specialiosios pedagogikos ir psichologijos instituto mokslininkai Грабенко (2004), Зинкевич - Евстигнеева (2004) teigiantys, kad šis patrauklus darbo metodas nedaro vaikams didesnio psichologinio spaudimo veikti tai, ko galbūt jie ne itin mėgsta. Pamatę smėlį, jie neprašyti įsitraukia į veiklą. Mokslinės, pažintinės literatūros Lietuvoje apie smėlio terapijos poveikį kalbai kol kas nėra. Todėl yra aktualu išsiaiškinti šio metodo daugiafunkciškumą, ugdant vaikų kalbą.

Tyrimo objektas - smėlio terapijos daugiafunkciškumas ugant neišplėtotą vaikų kalbą.

Tyrimo tikslas – atskleisti smėlio terapijos daugiafunkciškumą ugant neišplėtotą vaikų kalbą.

Uždaviniai:

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę, atskleisti smėlio terapijos sampratą, reikšmę, taikymo galimybes ir daugiafunkciškumą, ugdant neišplėtotą vaikų kalbą.

2. Interviu metodu atskleisti logopedų turimą smėlio terapijos taikymo logopedinėse pratybose patirtį ir šios patirties bei mokslinių šaltinių analizės pagrindu parengti vaikų neišplėtos kalbos ugdymo(si) programą.

3. Taikant skirtingus tyrimo metodus (interview, stebėjimo) ir remiantis skirtingais informacijos šaltiniais (tėvai, pedagogai, logopedas), atskleisti smėlio terapijos daugiafunkciškumą, ugdant nežymiai, vidutiniškai ir žymiai neišplėtotą vaikų kalbą.

Tyrimo dalyviai: 4-5 metų miesto lopšelio-darželio vaikai (N=3), kurie buvo pasirinkti pagal kalbos neišsivystymo laipsnio kriterijų, šių vaikų tėvai (N=3), vaikų grupių pedagogės (N=5),

logopedės – ekspertės (N=2), turinčios smėlio terapijos taikymo patirties plėtojant vaikų kalbą. Tyrimas buvo atliekamas 2014 m. sausio-kovo mėn., gavus vaikų tėvų, pedagogų ir įstaigos vadovo sutikimus.

Tyrimo metodologija ir metodai. Tyrime laikomasi kokybinės tyrimų metodologijos principų. Tyrime taikomi metodai: *mokslinės literatūros analizė, veiklos tyrimas*. Veiklos tyrimo metu taikomi metodai: pusiau struktūruotas (pedagogų ir tėvų) interviu, vaikų kalbos aprašai (neformalus ir formalus vertinimas), pusiau struktūruotas stebėjimas (tyrėjo stebėjimų ir refleksijos dienoraštis).

Magistro darbo struktūra. Šį magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas [77 šaltiniai], santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 3 lentelės. Prieduose pateikiami tyrimo instrumentai (interviu klausimai, vaiko kalbos aprašų struktūra, stebėjimo kriterijai), Vaikų neišplėtotos kalbos ugdymo(si), taikant smėlio terapijos elementus, programa. Darbo apimtis – 51 puslapis.

1 skyrius. SMĖLIO TERAPIJOS REIKŠMĖ UGDANT NEIŠPLĖTOTĄ VAIKŲ KALBĄ

1.1. Vaikų kalbos raida, sutrikimai ir logopedo vaidmuo įveikiant kalbos sutrikimus

Kalbos raida. Daugirdienė (2003) teigia, kad kalba yra svarbiausias žmogaus psichinės ir socialinės raidos pasiekimas, įgyjamas bendraujant su kitais žmonėmis. Garšvienė ir Ivoškuvienė (1996) teigia, kad kalba - tai formalus komunikacijos būdas, apimantis supratimą, ženklų bei simbolių, kuriais reiškiamos mintys, vartojimą. Kalba turi didžiausią reikšmę pažinimo plėtotei, mąstymui. Kartu su kalba ir pažinimu vystosi ir asmenybė. Kalba – pagrindinė bendravimo priemonė, kuri kaip sistema, egzistuoja nepriklausomai nuo mūsų; kalbėjimas – viena iš svarbiausių psichinės veiklos funkcijų. Kalba – galinga priemonė vaiko vystymuisi, supratimui, mąstymui, tai vaiko aplinkos produktas (Vygotskij, 1983). Kalba daro įtaką vaiko psichiniams procesams. Kalba susijusi su fizine branda, pažinimo įgūdžių raida, socializacija. Jų dermę ir indėlį, aiškina daug teorijų, kurių kiekviena turi savitą požiūrį į vaiko kalbos raidą (Muchina, 1988).

Kalbos išmokimas pagal neuropsichologinės teorijos nuostatas, priklauso nuo smegenų vystymosi ir jų veiklos, o smegenų disfunkcija sukelia kalbos sutrikimus (Hallahan, Kauffman, 2003). Garšvienė (1993) teigia, kad viena iš sėkmingos vaiko kalbos plėtotės sąlygų yra tinkamai išsivystę kalbos mechanizmai, nes vaikui augant artikuliacinis aparatas lavėja, kartu bręsta ir smegenų centrai. Remiantis Vygotskij, Leontjev, Lurija (cit. Žukauskienė, 2012) nuomone, kalbos struktūros nėra įgimtos, o objektyvios tikrovės svarbiausių santykių atspindėjimo rezultatas. Nekalbinė vaiko veikla su daiktais lemia kalbinių gebėjimų raidą. Garšvienė (1999); Gaizelytė, Daugirdienė, Prasauskienė (2007) pateikia bendrus kalbos plėtotės dėsningumus ir ypatybes, būdingas tam tikriems vaiko gyvenimo laikotarpiams:

- kūdikystėje vaikas reaguoja į garsinius dirgiklius, čiauška, taria pirmuosius skiemenis, įgyja kalbos supratimo pradmenis, daugiau besiremiančius emocijomis;
- antraisiais metais atsiranda kalbos supratimas, aplinkos daiktų įvardijimas, tarimas pirmųjų prasmingų žodžių, garsų junginių;
- trečiaisiais metais vaiko žodynas gausėja, tobulėja kalbos supratimas, jis išmoksta gramatinių dėsningumų, vartoja visus daiktavardžių linksnius, tobulėja prielinksnių įvaldymas;
- ketvirtaisiais metais vaikai supranta sudėtingesnius prijungiamuosius sakinius, moka taisyklingai ištartį garsus, tačiau dažnai praleidinėja sakinio dalis;

- penktaisiais metais sugeba ištarti įvairaus sunkumo žodžius, pasirodo žodžiai, apibendrinantys tikrovės faktus, tačiau pasakojimai dar nėra nuoseklūs ir rišlūs;

- šeštaisiais, septintaisiais metais vaiko žodynas vis labiau artėja prie suaugusiųjų, pradeda naudotis kontekstine kalba.

Vaikų kalbos sutrikimai. Kai vaiko kalbos raida neatitinka būdingų dėsnų, išryškėja kalbėjimo ar kalbos sutrikimai. Priežastys, sutrikdančios tipinę kalbos raidą, gali būti įvairios. Dažniausiai nurodomos (Ivoškuvienė, Garšvienė, 1993; Giedrienė, 1987):

- organinės kilmės centrinės nervų sistemos nepilnavertiškumas;
- periferinių kalbėjimo padargų anatomiciai trūkumai;
- artikuliacijos aparato raumenų inervacijos nepakankamumas;
- socialinės priežastys.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų tarpe, dėl skirtingų priežasčių, identifikuojamas įvairių laipsnių kalbos neišsivystymas. Kalbos neišsivystymas - tai vaikų, neturinčių klausos ar intelekto sutrikimų, visų kalbos komponentų – fonologinių, leksinių ir gramatinių – visiškas ar nepakankamas susiformavimas (Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė, Stošiuvienė, 2002; Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003).

Pasak Daugirdienės (2003); Garšvienės, Ivoškuvienės (1993), kalbos neišsivystymo priežastis yra ankstyvas organinis galvos smegenų pažeidimas. Sunkiausi kalbos trūkumai atsiranda pažeidus vaisiaus centrinę nervų sistemą trečią – ketvirtą nėštumo mėnesį. Neretai kalba pavėluotai plėtojasi ir dėl ryškių periferinio kalbos aparato trūkumų. Vaikai, kurių kalba sutrikusi, turi ir kitokių sutrikimų. Kartais tie sutrikimai vadinami lydinčiais, tačiau iš esmės kalbos sutrikimas pasireiškia greta kitų sutrikimų. Dauguma kalbos neišsivystymo atvejų turi kompleksinę priežastį (Kornev, 2012).

Pagal kalbos lygį skiriamas į nežymų, vidutinį ir žymų kalbos neišsivystymą. Remiantis Garšvienės (1993) apibūdinimu, pateikiama vaikų, turinčių nežymų, vidutinį ir žymų kalbos neišsivystymą, charakteristikos (žr. 1 lentelė).

1 lentelė

Vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, verbalinė ir neverbalinė charakteristika

Nežymus kalbos neišsivystymas	Vidutinis kalbos neišsivystymas	Žymus kalbos neišsivystymas
<i>Tartis ir foneminis suvokimas</i>		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ būdingos tarties klaidos ▪ nepakankamai išlavėjęs foneminis suvokimas 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ iškreipti žodžiai, dažnai sukeičia, praleidžia žodžių skiemenis ▪ painioja skardžiuosius ir dusliuosius garsus ▪ pratybų pradžioje geriau išskiria ir diferencijuoja garsą 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ neturi poreikio mėgdžioti suaugusį ▪ kartodami pasako tik atskiras žodžio dalis ▪ garsų netaria arba keičia kitais ▪ dažnai taria tuos, kuriuos moka

Nežymus kalbos neišsivystymas	Vidutinis kalbos neišsivystymas	Žymus kalbos neišsivystymas
Žodynas		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ žodynas siauras ir netikslus ▪ nedaug naudoja apibendrinamųjų sąvokų, žodžių, reiškiančių daiktų ypatybes ▪ sunku sudaryti naujas žodžių formas 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ daiktus, veiksmus dažnai pavadina netiksliai (nežinomi žodžiai, veiksmazodžiai keičiami daiktų pavadinimais) ▪ prastai supranta prielinksnius, rečiau vartoja būdvardžius (nežino spalvų, formų pavadinimų) ▪ pasyvus žodynas taip pat neatitinka amžiaus 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ribotas kalbos supratimas, pasyvus žodynas platesnis už aktyvųjį ▪ taria kelis žodžius, bet reikia paskatinimo
Kalbos gramatinis taisyklingumas		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ nežymios linksnių derinimo klaidos ▪ daiktavardžio ir skaitvardžio, daiktavardžio ir būdvardžio derinimo klaidos ▪ netiksliai vartojami prielinksniai ▪ pasitaiko agramatizmų. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ gramatinė kalbos sandara dar tik formuojasi, todėl kalboje gausu agramatizmų ▪ nesupranta padėties erdvėje ir erdviųjų sąvokų, jas vartoja netiksliai 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nesusiformavusi
Rišioji kalba		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ glaustai atsakinėjama į klausimus ir pasakojama pagal paveikslukus 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ tik rišios kalbos pradmenys, joje daug netikslumų ▪ ribotas kalbos supratimas ▪ vyrauja paprasti vieno žodžio sakiniai 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nekalba arba bendrauja garsažodžiais, iškreiptais žodžiais, mimika.
Kita (neverbalinė) charakteristika		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ sunkiau susikaupia, kai veikia susijusi su girdimuoju suvokimu ▪ frontaliuose žaidimuose dalyvauja, bet nebūna vadovaujančiu asmeniu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nemėgsta kalbinių užduočių 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vengia bendrauti, nebūna pokalbio iniciatoriais ▪ frontaliuose žaidimuose dalyvauja mažai, dažniau tik stebi kitų veiklą ▪ vengia kalbinių užduočių

Kalbos neišsivystymas gali būti siejamas su ekspresyvosios kalbos, t.y. kalbos išraiškos sutrikimu arba impresyvosios kalbos, t.y. kalbos suvokimo (atskirų žodžių, sakinio struktūros, teksto supratimo) sutrikimu. Gaizelytė (2007) kalbą apibūdina kaip minčių transformaciją į prasmingus simbolius, vartojamus kalbant, rašant, bendraujant gestais. Autorės teigimu, impresyvioji kalba reiškia kalbos suvokimą (kalbinės informacijos priėmimas ir atpažinimas), o ekspresyvioji kalba apima kalbos išraišką, kuri prasideda nuo minčių, toliau yra vidinė kalba (mintys užkoduojamos kalbos schemomis, iššifruojamos). Lurija (Лурья) (1975) nurodo, kad *kalbos supratimą* lemia trys sąlygos: 1) klausytojas turi priimti ir suprasti atskirus žodžius; 2) klausytojas turi suprasti sakinio struktūrą – sistemą, sudarytą iš atskirų žodžių; 3) viso teksto supratimas. Ekspresyvioji kalba – tai kalbinių gebėjimų lygis (garsažodžiai, žodžiai ar sakiniai), žodžių tarimo taisyklingumas, kalbėjimo intensyvumas (mėgdžiojimas, atsakymas į klausimus, savarankiškas kalbėjimas ir pan.) (Ivoškuvienė, Kaffemanienė ir kt., 2003).

Gerai kalbantys vaikai lengvai reiškia savo mintis, geriau pažįsta juos supančią tikrovę. Tačiau nemokėdami kalbėti, vaikai jaučiasi izoliuoti, atstumti, negalintys išsireikšti, pasisakyti, užmegzti

kontakto. Kalbos sutrikimas gali sutrikdyti pažinimo ir socialinę raidą (Hallahan, Kauffman, 2003), sukelti regimojo suvokimo, orientavimosi erdvėje bei laike sutrikimą (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1996). Kalbos trūkumai neigiamai veikia vaiko asmenybės raidą, jo elgesį, yra dažna mokymosi sunkumų priežastis. Vaikai, turintys kalbos sutrikimų, patiria specifinių mokymosi ir bendravimo sunkumų (Žukauskienė, 1996).

Logopedo vaidmuo ugdant vaikų kalbą. Logopedai teikia specialiąją pedagoginę pagalbą vaikams, turintiems kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, atsakydami už kokybišką funkcijų vykdymą, korektišką gautų duomenų panaudojimą, turimos informacijos konfidencialumą ir specialiųjų poreikių mokinių saugumą, sveikatą ir gyvybę savo darbo metu. Logopedo atliekama veikla yra kompleksinė, tiesiogiai susijusi su švietimo įstaigomis, šeimomis (Blumbergienė ir kt., 2000).

Viena iš pagrindinių logopedų veiklos krypčių yra vaikų *kalbos tyrimas*. Tuo tikslu logopedas visapusiškai tiria ugdytinio kalbą, nustato kalbos sutrikimų priežastis ir pobūdį, planuoja veiklą kalbos sutrikimų įveikai, numato vaiko kalbos ir alternatyvinės komunikacijos plėtojimo korekcijos kryptis.

Efektyvus visų *vaikų ugdymo planavimas* – sudėtinga ir daug kūrybingumo bei laiko sąnaudų reikalaujanti užduotis. Logopedas kurdamas individualų ugdymo planą orientuotą į kiekvieno atskiro vaiko gebėjimus ir poreikius turi (Kišonienė, Dudzinskienė, 2007):

- nustatyti ugdymo intensyvumą, atsižvelgdamas į individualius mokinio poreikius;
- numatyti įgyvendinamus tikslus ir siekius;
- numatyti tinkamas ugdymo strategijas;
- numatyti individualių vaiko ugdymosi poreikių tenkinimo galimybes;
- siekti nuoseklaus ugdymo ir ugdymosi tęstinumo;
- numatyti saugią mokymosi aplinką.

Pagrindinės *logopedo darbo formos* yra pratybos: individualios, pogrupinės ir frontali. Neišsivysčiusios kalbos ugdymas yra sudėtingas ir ilgas procesas. Tačiau dirbant su vaiku, sistemingai lavinant jo kalbą, atsižvelgiant į jo raidos lygį ir gebėjimus, galima pasiekti teigiamų rezultatų. Vaiko kalbos supratimas ugdomas kiekvieną dieną, bendraujant įvairiose buitinėse situacijose, mokant išklaudyti žodines instrukcijas; ugdant gebėjimą klausytis skaitomos pasakos, eilėraščio ir pan. Ugdant ekspresyviąją kalbą, itin svarbu: girdimojo dėmesio ir foneminio suvokimo kokybė; artikuliacijos aparato parengimas tarti garsus; pasyviojo ir aktyviojo žodyno apimtis; kalbinės raiškos gyvumas, spontaniškumas, kalbinė motyvacija (Ivoškuvienė, Kaffemanienė, Baranauskienė ir kt., 2003).

Teigiama, ar vaikui pagalbos forma bus veiksminga, priklauso ne tik nuo logopedo, bet ir nuo vaiko santykio teikiamos pagalbos atžvilgiu. Navaičio (1997) teigimu, vaiko priešinimuisi teikiamos pagalbos atžvilgiu įtakos turi šios vaiko savybės:

1) *uždarumas*: pasireiškia vaiko emocinių ryšių su aplinkiniais bei naujų bendravimo galimybių apribojimu. Uždarumo priežastys gali būti susijusios su vaiko aplinka, kai trūksta emocinio bendrumo šeimoje arba su jo individualiomis ypatybėmis. Uždaro vaiko elgesys gali priminti drovaus vaiko elgesį, tačiau egzistuoja vienas esminis skirtumas tarp šių dviejų savybių – drovus vaikas nepasitiki savimi, o uždaras – kitais. Siekiant padėti vaikui įveikti tam tikras problemas (šiuo atveju – kalbėjimo ir kalbos sutrikimus), svarbu kurti pasitikėjimo atmosferą bei sukelti vaiko norą bendradarbiauti;

2) *agresyvumas*: agresija – tai savotiškas noras kontroliuoti situaciją, nepasiduoti esamai padėčiai. Ji parodo, kad vaikas nėra abejingas tam, kas vyksta aplinkui, todėl tinkamai ją nukreipus, galima pasiekti gerų rezultatų;

3) *nerimastingumas*: vaiko nerimą sukelia nauja ir nepažįstama aplinka. Teikiant pagalbą vaikui, logopedui svarbu suprasti, kokių sunkumų gali kilti kalbėjimo ir kalbos sutrikimų įveikos procese, numatyti galimus problemos sprendimo būdus, darbo eigoje keisti darbo metodus ir būdus pagal vaiko reakcijas ir santykį teikiamos pagalbos atžvilgiu.

Netradiciniai metodai logopedo darbe tampa perspektyviu kalbos sutrikimų įveikos būdu. Tai būdas siekti maksimalių rezultatų logopedinėse pratybose, organizuoti pratybas įdomiau ir įvairiau.

1.2. Smėlio terapijos samprata meno terapijos kontekste

Meno terapija aprėpia žmogaus emocinę, dvasinę būseną, kuri sąlygoja asmeninius pokyčius, gydomąjį efektą. Vaitkevičienė (2008) akcentuoja, jog meno terapija tai:

- paramedicininė sritis, jungianti įvairias meno šakas (dailę, muziką, poeziją, šokį ir t.t.), psichologiją ir psichoterapiją;
- sistemingas, tikslingai organizuotas procesas, kuriame meno terapeutas dalyvaujančius asmenis skatina ką nors kurti, imtis meninės kūrybos.

Meno terapija apjungia tradicinės psichoterapijos teorijas bei metodus ir psichologinius aspektus, kūrybinį procesą, ypač emocines savybes, įvairių meno medžiagų supratimą. Meno terapijoje naudojamas kūrybinis meno procesas, padedantis gerinti ir stiprinti fizinę, psichinę ir emocinę gerovę asmenų visose amžiaus grupėse. Jis grindžiamas įsitikinimu, kad kūrybos procese dalyvaujantiems žmonėms meninė saviraiška padeda spręsti konfliktus ir problemas, plėtoti tarpasmeninius įgūdžius, valdyti elgesį, mažina stresą, didina savigarbą ir savimonę (Рыбакова, 2007).

Skiriamos savarankiškos meno terapijos kryptys: socialinė, medicininė, pedagoginė. Pedagogikos srityje meno terapija suprantama kaip rūpestis emocine savijauta, psichine asmenybės ar grupės sveikata (Lebedeva, 2003). Galima teigti, kad meno terapija šalia gydomosios funkcijos, kuri padeda žmogui išreikšti susikaupusias emocijas per menines priemones, atlieka kūrybinės saviraiškos funkciją, kuri padeda žmogui atsiskleisti, atsipalaiduoti, jaustis gerai, harmoningai ir laimingai. Pasak Kopytino (2006), toks ugdymas įgauna psichoanalitinių sutrikimų prevencijos, t.y. asmens sveikatinimo funkcijas. Menai sukuria išskirtinę aplinką ir sąlygas praktikai, kai besimokantysis aktyviai įtraukiamas į kūrybinę veiklą ir įgyja patirties, dalyvauja kūrybiniuose ir vystimosi procesuose. Menas padeda geriau pažinti save ir savo vidinį pasaulį, jis žadina emocijas. Tai ypač svarbu vaikui, turinčiam specialiųjų poreikių, vystimosi sutrikimų, galinčiam bendrauti tik specifine arba neišplėtotą kalba, turinčiam sutrikusius sensorinius pojūčius.

Meno terapija jungia dailės, muzikos, dramos, judesio, šokio, poezijos, foto, taip pat ir smėlio terapijos kryptis. Kiekvienai meno šakai būdinga savita simbolių sistema, veikianti asmenybę įvairiais sensoriniais kanalais. Ugdomoji meno terapija skatina vaizdo ir žodžio sąveiką (Lapėnienė, 2009). Meno terapijos elementų integravimas į logopedines pratybas gali padėti vaikams, turintiems kalbos sutrikimų, aktyviau įsitraukti į veiklą, pagilinti bendravimą ir bendradarbiavimą. Meninio ugdymo elementai leidžia prisitaikyti prie įvairių gebėjimų vaikų, juos aktyviau įtraukiant į ugdymosi procesą. Vienas iš pagrindinių meno bruožų – emocijų išlaisvinimas, kas padeda atsikratyti įtampos, palengvina bendravimą, komunikaciją, didėja tarpusavio pasitikėjimas ir ryšys. Taip galima užtikrinti ilgesnį ugdymosi rezultatų išlikimą (Сакович, 2006). Svarbiausia - komunikacija, atsirandanti meno pagrindu. O tai yra gilinimasis į save, į supantį pasaulį. Tai gali būti viena iš bendravimo formų. Menas iškyla kaip tobiliausia kalba, skirta žmonėms bendrauti tarpusavyje – ypatingai tais atvejais, kai žodinis bendravimas sunkus arba neįmanomas (Bražienė, Mockienė, 2008).

Smėlio dėžės panaudojimo galimybės. Smėlio terapija – tai dar naujas, Lietuvoje mažai pažintas darbo metodas su vaikais, nors psichoterapijoje šis metodas jau seniai pagrįstas moksliniais tyrimais. Jung (1923) smėlio struktūrą ir natūralų žmogaus poreikį žaisti su smėliu panaudojo psichoterapijoje. Svarbu, tai, kad kas pastatyta smėlio dėžėje, galima griauti ir vėl atstatyti. Dėl savo fizinių savybių smėlis yra daugiafunkcinė terpė: smėlyje galima pirštu ar kitu daiktu palikti žymes, vaizduoti judėjimą. Jame galima kurti reljefą, jį kasti, maišyti su vandeniu ir lipdyti.

Užsienyje vis dažniau ir kiti specialistai šią terapiją taiko savo darbe kaip papildomą, netradicinį metodą. Mokslo pasaulyje paplitusi tokia klasifikacija: „Sandplay” – tai klasikinė Jungo smėlio

terapijos forma, o „sandplay” – tai įvairios šio metodo modifikacijos. Tai smėlio terapija meno terapijos kontekste, didaktinės ugdymo programos su smėliu ir kita (Ilguvienė, 2013).

Lowenfeld (1929) ieškodama būdų, padedančių vaikams išreikšti skaudžius gyvenimo patyrimus, naudojo miniatiūrines figūrėles, kurias vaikai nusinešė į smėlio dėžę ir pradėjo žaisti. Šį metodą vaikų psichiatrė pavadino „*Pasaulio technika*“ (figūrėlės vaizduoja aplinkinį pasaulį, vaikas smėlio dėžėje kuria savo miniatiūrinį pasaulį), o jo sukūrimą priskyrė patiems vaikams, kurie savo žaidime spontaniškai ir natūraliai sujungė smėlį ir žaislus. Vėliau šiuo metodu ypač susidomėjo psichoterapeutė Kalff (1966). Ji pastebėjo, kad žaidimas su smėliu padeda vaikams įveikti pyktį, liūdesį, baimes ir net raidos sunkumus, nes tai - pažįstama veikla, leidžianti vaikui pasijusti patogiai ir saugiai.

Meno terapeutė Штейнхард (2000) atskleidė Jungo psichoanalitinio smėlio terapijos metodo reikšmę meno terapijoje: ir smėlio terapija, ir meno terapija susiję su vizualinių vaizdinių kūrimu, formavosi vienu metu ir pagal tuos pačius principus. Piešimas, paveikslų kūrimas smėlyje irgi yra menas.

Smėlio dėžės terapiją sudaro trys pagrindiniai elementai (Ilguvienė, 2013): miniatiūrinių figūrėlių rinkinys, smėlio dėžė, vaiko santykis su dėmesingu specialistu. Šis metodas gali būti naudingas ne tik psichoterapijoje.

Organizuojant žaidimus su smėliu, turėtų būti laikomasi šių principų (Сакович, 2006):

1) vaikų supažindinimas su žaidimo taisyklėmis (negalima smėlio berti iš dėžės, dėti į burną, būtina susitvarkyti žaidimo vietą);

2) pedagogui nekritikuoti smėlyje išreikštos vaiko fantazijos, net ir tada, kai vaiko veikla neatitinka jo lūkesčių;

3) abstrakčių simbolių atgijimas smėlio dėžėje (raidės, skaičiai, figūros);

4) įvairių situacijų ir temų sukūrimas ir žaidimas smėlio dėžėje.

Svarbu, kad kiekvienos pratybos, kurių metu taikomas smėlio dėžės metodas išlaikytų trijų dalių struktūrą (Bražienė, 2011):

1) nuteikimas – teigiamos emocinės nuotaikos kūrimas;

2) pagrindinė veikla;

3) apibendrinimas - refleksija (vaikai išsako, kas jiems patiko ir nepatiko, išklausomi jų argumentai, padėkojama už darbą).

1.3. Smėlio dėžės metodo reikšmė vaikų kalbos ugdymui

Panaudojant smėlį logopedo darbe, atsiranda galimybė sumažinti neigiamą energiją ir pagerinti vaiko emocinę būseną, nes smėlio terapija padeda sukurti raminančią aplinką ir pašalinti emocinę įtampą (Oaklander, 2007). Vaikas išmoksta ne tik susikaupti, atsipalaiduoti, valdyti savo jausmus, bet ir aktyviai dalyvauti ugdymo(si) procese.

Šio metodo daugiafunkciškumas įvardytas (Силиванова, 2006): smėlio dėžė palengvina vaiko prisitaikymą naujoje aplinkoje, įvairina ugdytinio pojūčius, lavina smulkiąją motoriką, pažintinius procesus, orientaciją aplinkoje. Integruojant šį metodą, kalbos ugdymas(is) tampa vaikui įdomesniu ir patrauklesniu. Докудовская (2006) teigia, kad įvairūs žaidimai ir pratimai su smėliu logopedinėse pratybose yra efektyvūs. Tai daugiafunkcinis metodas, kuris puikiai tinka vaikams, turintiems kalbos raidos sutrikimą. Šių vaikų gebėjimas atlikti užduotis, ugdomosios medžiagos įsisavinimas, psichinių operacijų lavinimas rodo smėlio dėžės metodo tinkamumą. Mokslininkė pažymi, kad kalbos raida susijusi su vaiko fizine ir psichine sveikata, todėl įvairių multisensorinių metodų taikymas yra tikslingas.

Smėlio meno terapijos centre (Vilnius) šis metodas naudojamas vaikams, turintiems autizmo sindromą ir kitų raidos sutrikimų. Pasak Mockienės (2012), smėlio smiltelės stimuliuoja visus nervinius taškus esančius pirštuose. Jie suaktyvina smegenų veiklą, taip smegenys skatinamos veikti atitinkama kryptimi.

Грабенко (2001) išskiria šiuos šio metodo privalumus:

- netradicinis ir perspektyvus metodas, šalinant kalbos ir kalbėjimo sutrikimus;
- teigiamai veikia visą vaiko psichofizinę raidą;
- vaikams nuo mažens gerai žinomas būdas;
- žaidimai su smėliu – tai veikla, kuri padeda geriau organizuoti ugdomąjį darbą;
- tai įdomi forma suteikti vaikui naujų gebėjimų ir žinių;
- vaikas ugdomas žaidimo metu;
- patogus kurti ir keisti užduotis;
- nereikalauja ypatingų gebėjimų, su juo gali dirbti visi vaikai;
- sugeria į save neigiamą energiją;
- aktyvuoja nervinius centrus, kurie yra pirštų galuose ir delnuose;
- ugdo kantrybę, savireguliaciją;
- sudomina logopedinėmis pratybomis;
- leidžia patirti sėkmę;

- logopedo darbe nelieka monotonijos.

Apibendrinus mokslinę literatūrą, išryškėja dažniausios smėlio terapijos funkcijos.

Ugdymosi motyvacijos palaikymas. Smėlio dėžės terapija didina vaiko motyvaciją dalyvauti logopedo pratybose, nes tai natūralus ir vaikams priimtinas būdas, leidžiantis pasijusti patogiai ir saugiai. Psichologiškai ir fiziškai saugi ugdomoji aplinka – vienas iš svarbiausių ugdymo kokybę lemiančių veiksnių (Pranaitytė, Malinauskienė, 2011).

Žodyno plėtotė. Kalbos sutrikimo atveju, pabrėžtina dar ir tai, jog kalba yra ne tik bendravimo priemonė, bet ir kūrybinės raiškos būdas. Kalba gali būti impresyvioji, kai kalbinė informacija priimama ir atpažįstama, ir ekspresyvioji, kai mintys, idėjos, patirtys ir išgyvenimai užkoduojami kalbos schemomis ir transformuojami į prasmingus simbolius, kurie vėliau iššifruojami (Daugirdienė, 2007). Vaikai, turintys kalbos sutrikimų, taip pat gali mąstyti simboliais. Šiems vaikams simboliai suteikia papildomų galimybių: jie gali, išvengiant nemalonių konfliktų, vieną dalyką pakeisti kitu. Pasak Daugirdienės (2007), vaikai geba kurti vidinę kalbą, kuri vėliau gali būti ištariama balsu, užrašoma ar nupiešiama. Kurdami vaikai nuolat kalba, pasakoja, ką jie veikia, atsakinėja į klausimus apie savo bandymus. Meninė veikla plečią vaikų žodyną. Pasak Malūkaitės (2003), meninė veikla reikšminga visoms vaiko raidos sritims.

Smulkiosios motorikos lavinimas. Nustatyta, kad dažnais atvejais kalbos plėtotė sutrinka dėl ryškių periferinio kalbėjimo aparato trūkumų. Mokslinėje literatūroje išaiškėjo, kad kartu su šiais sutrikimais vaikams būdingas bendrosios, smulkiosios ir oralinės motorikos neišlavėjimas. Dauguma autorių atskleidžia kalbos ir motorikos sutrikimų tarpusavio ryšius. Garšvienė (1993); Волкова (2007) teigia, kad šiems vaikams būdingas motorinės sistemos nevikrumas, negrabumas, nekoordinuoti, sulėtėję judesiai, nepakankamas judesių ritmiškumas, sutrikusi pusiausvyra tarp dinaminės ir statinės koordinacijos. Taip pat konstatuojamas smulkiosios motorikos neišlavėjimas, kuris vaikams kelia sunkumus, norint atlikti tikslius judesius, tokius kaip sagų užsegimas, batų suvarstymas, kirpimas, smulkių detalių vėrimas ir t.t. Tikėtina, kad anksti pradėti lavinti motorikos sutrikimai, gali palengvinti vaiko kalbos sutrikimo įveikimą. Todėl per logopedines pratybas reiktų ugdyti ne tik kalbą, bet skirti laiko ir motorinei sistemai lavinti.

Analizuojant mokslinę literatūrą, randama įvairių ne tik užsienio, bet ir Lietuvos autorių darbų apie tai, kokią įtaką motorika daro kalbos sutrikimams. Kalba, kaip ir visos kitos funkcijos, priklauso nuo centrinės nervų sistemos. Už klausą, regą, motoriką ir kitus jutimus yra atsakingos tam tikros zonos, esančios galvos smegenų žievėje. Pasak Daulenskienės (1999), pažeidus nors vieną galvos smegenų žievės zonos dalį, jos funkcijas gali perimti greta esanti žievės zona. Ši teorija turi įtakos

kalbai ir motorikai. Daulenskienė (1999); Лурья (2000); Petrulytė (2003); Визель (2005); Gaizelytė (2007); Daugirdienė, Gaizelytė, Prasauskienė (2007), domėjęsi galvos smegenų žievės zonų veikla, teigia, kad apatiniame dominuojančio pusrutulio kaktos vingyje yra motorinė kalbos zona. Toje pačioje kaktos skiltyje, tik priekiniame centriniame vingyje kyla impulsai, atsakingi už valingą motorinę veiklą. Galima teigti, kad pažeidus kaktos skilties zonas, gali sutrikti ne tik aktyvūs kūno judesiai, pusiausvyra, bet ir kalbos funkcijos.

Pasak Kolcovos (cit. Musteikienė, 2001), tyrinėjusios vaikų judesių aktyvumą ir smegenų vystymąsi, plaštakos ir rankos pirštų judesiai tiek filogenetiškai ir ontogenetiškai susiję su kalbėjimo aparato judesiais, tad turime pagrindą laikyti juos kalbos organu, analogišku artikuliacijos aparatui. Tyrimas, kurį atliko Kasputienė (2007), taip pat parodė, kad ilgalaikis smulkiosios motorikos lavinimas formuoja geresnius artikuliacinės motorikos gebėjimus. Tai leidžia daryti išvadą, kad kartu su motorika lavėja ir vaiko kalba. Įvairūs žaidimai smėlio dėžėje gali padėti stimuliuoti pirštų galiukuose esančius taškus, mokytis atlikti tikslius judesius, kopijuoti ir kurti piešinį, sinchroniškai dirbti abiejom rankom, taip pat sinchronizuoti rankų ir artikuliacinio aparato judesius.

Logopedinėse pratybose labai svarbūs yra taktiliniai pojūčiai, smulkiosios motorikos lavinimas. Šiam tikslui smėlis yra ideali priemonė, nes, pasak Kaffemano (2002), veikiama jutiminės patirties kinta ir tobulėja ne tik funkcionaliai prasminga veikla su daiktais, bet ir verbalinis daiktų ir veiksmų įvardijimas. Lebedeva (2014) pažymi, kad smėlio dėžės metodo pagalba tikslėja vaiko rankų judesiai, kurie labai svarbūs kalbos raidai.

Teigiamų emocijų skatinimas. Pasak Ilguvienės (2013), smėlis – puiki atpalaidavimo priemonė. Lytėti – vadinasi pažinti pasaulį, pažinti savo kūną, lytėdami stimuliuojame savo pojūčius, pirštų neuronai siunčia signalus į smegenis ir jaučiame, kaip atsipalaiduojame. Ypatingai svarbią reikšmę turi *džiaugsmo fenomenas* – tai fonas, atitinkamai nuteikiantis psichiką, tonizuojantis galvos smegenų žievę ir pasireiškiantis judamojoje veikloje (Dineika, 2001). Рыбакова (2007) teigia, kad mokymasis vyksta tik atsipalaidavimo fazėje, t.y. svarbu, kad vaikai turėtų galimybę nerūpestingai žaisti ir eksperimentuoti, tada, mokymasis teikia džiaugsmą, galima tikėtis pripažinimo ir sėkmės. Lebedeva (2007) pabrėžia, kad labai svarbus meno terapijos aspektas ugdomajame procese yra: 1) *santykiai auklėjimo procese* – svarbu užmegzti empatišką ryšį su vaiku, kuris priimamas toks, koks yra, gerbiant jo turimą erdvę, apsisprendimus, nevaržant jausmų raiškos. Ugdytojas, kurio svarbiausias uždavinys – sukurti saugią bendravimo aplinką, nepažeidžiant nė vieno vaiko orumo, yra lygus su vaiku; 2) *vaiko savęs suvokimo stiprinimas* - pratybose su smėlio terapijos elementais vaikas

besąlygiškai turi būti palaikomas – svarbu puoselėti vaiko talentus, taktiškai vertinti vaiko elgesį, bet ne vaiko charakterį, jo asmenybę, pastebėti vaiko pastangas, neversti daryti to, ko vaikas nenori.

Bražienė (2011) teigia, kad emociškai palankioje aplinkoje skatinamas vaiko bendravimas su kitais. Labai dažnai vaikams, kuriems nustatytas kalbos neišsivystymas, pasireiškia įvairios emocinės būsenos – irzlumas, verksmingumas, nerimas, agresyvumas, aktyvumo sutrikimas, bendravimo problemos, todėl netradicinės darbo formos, nukreiptos ne tik į kalbos, bet ir į asmenybės ugdymą, tampa dar reikšmingesnės (Повалева, 2006). Pasak Minderytės (2012) smėlis – puiki *atpalaidavimo priemonė*.

Kūrybiškumo ugdymas. Bražienės (2011) teigimu, meno terapijos taikymo galimybių pedagoginio ugdymo procese ieškojimas svarbus rūpinantis vaiko, kaip asmenybės, augimu, jo kūrybinių galių at(si)skleidimu. Autorė pabrėžia, kad meno terapija pirmiausia ir siejasi su kūrybingumo ugdymu. Būtent kūrybinis procesas traktuojamas kaip asmenybės visumos atstatymas. Juodaitytės (2003) nuomone, ankstyvoji vaikystė – vaikų kūrybinės raiškos etapas. Ikimokyklinukas turi savitą ypatingą mąstymo logiką, paklūstančią regimųjų vaizdinių dinamikai. Deja, šios galimybės laikui bėgant negrįžtamai prarandamos, jei neišnaudojamas jų potencialas.

Smėlio dėžė logopedo darbe skatina fantazuoti ir kūrybiškai organizuoti kalbos ugdymo pratybas. Nors logopedas nėra meno terapeutas, tačiau pratybos su smėliu tampa intensyvesnės ir harmoningesnės (Докудовская, 2006).

Apibendrinant, galima teigti, kad mokslinės literatūros analizė atskleidė, jog ugdant vaikų neišplėtotą kalbą, reikia daug dėmesio skirti ugdymo kompleksiskumui, leidžiant meno terapijos elementams tapti reikšminga logopedinių pratybų dalimi. Smėlis – tai vaikams gerai pažįstama medžiaga, kuri leidžia lengvai statyti, griauti ir vėl kurti. Smėlio terapija, panaudota ugdymo(si) procese, padeda vaikui pažinti save, aplinką, sukurti palankią emocinę atmosferą, patirti džiaugsmo, sėkmės pojūtį. Tai daugiafunkcinis metodas, kuris taikomas, siekiant: palaikyti ugdymo(si) motyvaciją, plėtoti žodyną, lavinti smulkiąją motoriką, skatinti teigiamas vaiko emocijas ir savijautą, ugdyti kūrybiškumą.

2 skyrius. SMĖLIO TERAPIJOS DAUGIAFUNKCIŠKUMAS UGDANT NEIŠPLĖTOTĄ IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBĄ

2.1. Tyrimo metodika, etapai ir dalyviai

Tyrimo metodologija. Tyrimas vykdomas laikantis kokybinės tyrimų metodologijos. Viena iš kokybinių tyrimo metodologijos strategijų yra *veiklos tyrimas*. Veiklos tyrimai yra atliekami ugdytojų – praktikų, siekiant tyrinėti specifinę problemą natūralioje pedagoginėje aplinkoje (Kardelis, 2002). Žydžiūnaitės (2007) teigimu, veiklos tyrimu siekiama išspręsti atitinkamą problemą, sukurti procesą ar programą konkrečioje aplinkoje ir neketinama tyrimo rezultatų taikyti kitose aplinkose. Veiklos tyrimai yra vertinami dėl pritaikomumo edukologijoje ir galimybės šios srities teorijas patikrinti pedagoginėje praktikoje. Toks tyrimas suteikia tyrėjui galimybę tyrimo proceso metu, esant būtinybei, modifikuoti veiklos tyrimo eigą ar procedūras (Kardelis, 2002). Veiklos tyrimo strategija pasirinkta, nes tyrime siekiama atskleisti ir plėtoti praktines žinias apie smėlio dėžių metodo taikymo, ugdant vaikų neišplėtotą kalbą, galimybes, šio metodo daugiafunkciškumą.

Tyrimo procesas skirstomas į šiuos etapus:

1) *parengiamajame etape*: analizuojami moksliniai šaltiniai apie vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą kalbos ugdymą, smėlio terapijos pritaikymo galimybes šių vaikų kalbos ugdymo procese, terapijos daugiafunkciškumą bei numatoma tyrimo imtis, planuojama empirinio tyrimo eiga;

2) *žvalgomojo tyrimo etape*: interviu metodu atskleisti smėlio terapijos praktinius aspektus, remiantis logopedų smėlio terapijos taikymo patirtimi bei rengiama smėlio terapijos elementus integruojanti vaikų kalbos ugdymo programa;

3) *veiklos tyrimo etapas* skirstomas į 3 etapus:

▪ *Pirmame (parengiamajame) etape*, siekiama: interviu metodu atskleisti pedagogų, tėvų požiūrį apie tyrime dalyvaujančių vaikų kalbą, logopedo (tyrėjos) renkami ir analizuojami duomenys apie vaikų kalbą, bendravimą, keliami vaikų kalbos ugdymo tikslai;

▪ *Antrame (veiklos) etape* logopedinių pratybų metu vykdoma smėlio terapija. Logopedo (tyrėjos) dienoraščiuose aprašomas ir reflektuojamas kalbos ugdymo(si) procesas, identifikuojami smėlio terapijos taikymo praktikoje aspektai bei šios terapijos daugiafunkciškumas.

▪ *Trečiajame (reflektavimo) etape*, interviu metodu atskleisti pedagogų, tėvų, logopedo požiūrį į vaiko ugdymo(si) pokyčius. Analizuojami vaikų ugdymo(si) pokyčiai.

Duomenų rinkimo metodai. Tyrimo duomenys rinkti taikant *pusiau struktūruoto individualiojo interviu metodą*, kai iš anksto numatomi interviu klausimai ir pasiliekiama galimybė laisvai juos keisti

vietomis, užduoti papildomų klausimų, tokiu būdu gaunant išsamesnių, susistemintų duomenų, o pats interviu lieka neformalus, vyksta pokalbio forma (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Nors interviu metodu renkant duomenis, tyrimas trunka ilgiau nei anketinės apklausos metodu, tačiau suteikia galimybę geriau pažinti tiriamuosius, patikslinti atsakymus, užtikrinti duomenų išsamumą (Kaffemanienė, 2006), suvokti požiūrius, nuomones, įsitikinimus (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Žvalgomajame etape atliktas logopedų, taikančių smėlio terapijos elementus logopedinėse pratybose, *pusiau struktūruotas individualus interviu* (1 priedas), kuriuo siekta atskleisti požiūrį į savo darbą, išskylančias problemas, šios specialybės privalumus, smėlio terapijos taikymo darbe aspektus, šio metodo privalumus ir trūkumus, veiksmingumą. Interviu duomenų pagrindu buvo sudaryta logopedinių pratybų programa vaikams, kuriems nustatytas kalbos neišsivystymas. Vidutinė vieno interviu trukmė 40 min. Veiklos tyrimo metu *interviu metodu* siekta atskleisti grupės pedagogų (auklėtojų) ir tėvų požiūrį (2 priedas) į trijų vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą situaciją, šių vaikų stiprybes ir sunkumus, savijautą logopedinėse pratybose, interesus, ugdymo(si) sėkmę užtikrinančius veiksniai. Vidutinė vieno interviu trukmė 20 minučių. Pusiaus struktūruotas interviu su tėvais ir vaikus ugdančiais pedagogais atliktas veiklos tyrimo baigiamajame etape (3 priedas). Jų tikslas - atskleisti smėlio terapijos daugiafunkciškumo aspektus. Atlikus vaikų kalbos situacijos vertinimus prieš ir po veiklos tyrimo (vertina logopedas), pastebėti pokyčius šiose srityse: smulkiosios motorikos, artikuliacinio aparato motorikos, kalbos supratingumo, girdimojo suvokimo ir foneminės klausos, žodyno, garsų tarimo, gramatinės kalbos sandaros, rišlios kalbos, bendravimo ir orientacijos erdvėje (4 priedas).

Smėlio terapijos elementų taikymui logopedinėse pratybose aprašyti ir analizuoti pasirinktas *pusiau struktūruoto stebėjimo metodus*. Gall ir kt. (1996, cit. Kardelis, 2005) teigia, kad reflektuodamas tyrėjas keičiasi pats, tampa sudėtine tyrinėjamos realybės dalimi, būdingas tyrėjo vaidmuo, refleksija, savianalizė ir kritinis mąstymas. Stebėjimas universaliausias metodas, nes juo gautos informacijos pagrindu galima diagnozuoti ne tik ugdytinį, bet ir ugdytojo veiklą, visą ugdymo procesą. Tai edukologinio tyrimo duomenų rinkimo metodas, padedantis gauti informacijos apie ugdytinių elgesį ar ugdytojo veiklą, ugdomosios sąveikos ypatumus. Naujomis, dar nenagrinėtomis savybėmis pasižymintis ugdymo procesas pirmiausia atskleidžiamas stebėjimu (Bitinas 2006).

Logopedo veiklos ir vaikų stebėjimas vykdytas individualių logopedinių pratybų metu, kurios su kiekvienu vaiku buvo vedamos po 2-3 kartus per savaitę. Iš viso stebėtos 22 logopedinės pratybos. Tyrime iš anksto numatyta, į kokius tiriamojo reiškinio aspektus, bus atkreipiamas dėmesys (5 priedas):

- 1) terapijos poveikis vaiko elgesiui, emocijoms, taisyklingos tarties formavimui, smulkiajai motorikai, rišliai kalbai, žodynui, kūrybiškumui;
- 2) smėlio terapijos įtaka vaiko aktyvumui ir susidomėjimui pratybomis, santykiui su logopedu;
- 3) organizaciniai ir kiti praktiniai aspektai.

Duomenų analizės metodas. Duomenys analizuojami taikant *kokybinės turinio analizės* metodą. Kokybinė turinio analizė, kitaip nei kiekybinė, kuriai svarbiausia sužinoti skaičius, nieko nesakančius apie žmogaus išvalgas, sampratas, mąstymo būdus, išgyvenimus, padeda išvengti paviršutiniškumo, nagrinėjant tekstą (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Atliekant interviu ir stebėjimo duomenų turinio analizę, duomenys buvo skirstomi į prasminius vienetus (respondentų pasisakymus, teiginius). Teiginiai buvo grupuojami į išryškėjusias atsakymų kategorijas, subkategorijas bei interpretuojami.

Tyrimo imtis ir dalyviai. Tyrimas atliktas miesto ikimokyklinio ugdymo įstaigoje¹, 2014m. vasario – kovo mėn., gavus įstaigos vadovo ir tėvų, auginančių kalbos neišsivystymą turinčius vaikus, sutikimus.

Pasak Best ir Kahn (cit.Charles, 1999), tikslus ir rūpestingas tiriamųjų parinkimas yra svarbesnis veiksnys nei tiriamosios grupės dydis. Kadangi tyrėja dirba N ikimokyklinėje įstaigoje ir turi galimybę smėlio terapijos elementus taikyti praktikoje, pasirinkta *patogioji atranka*. Tyrime dalyvavo 4-5 metų vaikai(N=3), turintys skirtingo laipsnio kalbos neišsivystymą: nežymų, vidutinį, žymų. Toks imties parinkimo būdas tinkamas kokybiniam tyrimui.

Tyrimo taip pat dalyvavo:

- vaikus ugdantys pedagogai (N=5), kurių amžiaus vidurkis – 47 metai, darbo stažo – 21 metai;
- tėvai (N=3), kurių amžiaus vidurkis – 38 metai;
- logopedai-ekspertai (N=2) ir logopedė-tyrėja (N=1).

2.2. Žvalgomojo tyrimo rezultatai: logopedų patirtis taikant smėlio dėžės metodą

Ruošiantis veiklos tyrimui, siekta atskleisti logopedų, taikančių smėlio terapijos elementus, patirtį, kurią vėliau būtų galima panaudoti planuojant veiklos tyrimą.

Logopedžių teigimu, logopedo specialybė *reikalauja iš specialisto kūrybiškumo*: <...plačios kūrybos galimybės...>,< ...įdomu ieškoti būdų kaip tuos sutrikimus įveikti...>, <...kai vaiko kalba pasidaro aiškesnė, suprantama kitiems ir pats vaikas pradeda pasitikėti savimi...>.

---

¹ Laikantis duomenų konfidencialumo principo, įstaigos pavadinimas nėra paminėtas.

Tačiau logopedės mini **šiuolaikinių vaikų ugdymo problemas**: <... sunku atrasti priėjimą prie kiekvieno vaiko...>, <...šiandienos vaikai yra kitokie, nei buvome mes, dabartiniai suaugę: jautresni, išmintingesni, įžvalgesni. Tačiau dažnai tenka pasukti galvą ir kaip juos suvaldyti, sudrausminti...>, <...kartais reikia daug pastangų, pritrūksta gebėjimo rasti raktą į kiekvieno vaiko širdelę...>. Ugdant vaikus su kalbos neišsivystymu logopedės vardino tokias problemas: laiko stoka visoms užduotims atlikti, per menka tėvų ir grupės auklėtojų pagalba, lėtas rezultatas. Logopedė teigia: <... susiduriu su dilema - kas svarbiau: siekti pozityvios sąveikos su vaiku ar maksimalaus rezultato...>.

Pagrindines smėlio terapijos logopedinėse pratybose funkcijas ir reikšmę logopedės sieja su:

1) artikuliacinio aparato mankšta: prie smėlio dėžės, kaip pastebi logopedės, svarbiausia, kad ir artikuliacinis aparatas judėtų sinchroniškai su rankomis <...tai vaikams pavyksta ne iš karto. Ši užduotis yra sunki ir dažnai sunkiai įveikiama silpniems vaikams...>. Ypač tai atlikti yra sunku vaikams, kuriems nustatytas kalbos neišsivystymas <...mergaitei buvo sunku vienu metu sekti ir artikuliacinio aparato, ir rankų judesius arba kartu teisingai tarti ir kartu atlikti veiksmą smėlio dėžėje...>. Logopedės teigia, kad rankos judesiai tarsi sustiprina kalbos padargų judesius;

2) kvėpavimo pratimais: specialistės pastebi, kad su smėliu galima atlikti įvairių kvėpavimo pratimų <... išpūsti takelius, paslėpti pėdsakus juos užpučiant, surasti smėlyje paslėptus daiktus, paveikslėlius, nupučiant nuo jų smėlį...>. Logopedės išbandė ir gyrė kvarcinį smėlį <...jis birus ir pūtimo pratimai vaikams labai lengvai pavyksta, taip pat jis nedulka...>;

3) foneminio suvokimo ir garsinės analizės lavinimu: <...tariant skiemenukus ritmiškai plojam delniukais per smėlį, ilgiems ir trumpiems žodžiams piešiam atitinkamas linijas smėlyje...>, <...išgirdus reikiamą garsą, paslėpiam rankytes smėlyje, iš raidžių akmenukų dėliojam žodžius smėlyje, vaikai pagal garsus grupuoja žaisliukus smėlyje ir stato „Garsų miestus“, smėlyje nupiešiam tiek pagaliukų, kiek žodis turi garsų...>;

4) garsų tarimo įtvirtinimu: <...ant smėlio rūšiuojame žaisliukus, korteles su paveikslėliais...>;

5) kalbos gramatinio taisyklingumo formavimu: <...pateikiu tokias užduotis: ko neliko?, parink žodį, sugalvok giminingų žodžių, pavadink savo veiksmus, išvardink, ką sutiko...>;

6) smulkiosios motorikos lavinimu: <...nenukrypstant nuo logopedinių pratybų etapų, gali lavinti vaikų smulkiąją motoriką, taktiliką, atlikti smegenų mankštą...>, <...prieš skiriant kalbines užduotis, visada įvairiais būdais laviname ir smulkiąją motoriką...>, <...tikiu, kad intensyvi pirštų veikla padeda lavėti kalbiniam gebėjimams...>;

7) galimybe išvengti monotonijos pratybose <...piešiam smėlio paviršiuje arba pateikiu kūrybinę užduotėlę su gamtinėmis priemonėmis...>, <...dirbau vienodai, norėjosi kažko naujo...>.

Logopedės pastebi, kad <...rezultatas vis tiek pasiekiamas, tik dar patraukliau vaikui...>, <.. visada lydi ir geros emocijos, kurios mano darbe labai svarbios...>;

8) vaikų kūrybiškumo skatinimu: <...manau, kad ir logopedė turėtų padėti skatinti vaiko kūrybiškumą, todėl stengiuosi pratybas organizuoti taip, kad atsiskleistų vaiko gebėjimas kurti, laisvai bendrauti...>;

9) geromis emocijomis, saugia aplinka: <...kartais atrodo, kad smėlis gali sugerti net neigiamas emocijas...>, <...daugeliui vaikų smėlis yra priimtina ir artima veiklos forma, jie jaučiasi saugiai ir ramiai...>, <...labai lengva daugelį vaikų „prisijaukinti“, juos sudominti...>.

10) vaikų motyvacijos skatinimu: <...jaučiu, kad vaikai pradėjo daugiau domėtis logopedinėmis pratybomis, nebijo pasiūlyti ir savo idėjų, kaip organizuoti žaidimą...>, <...įdomesnės pratybos, vaikų noras didesnis...>.

11) įvairiapusiškumu (ugdymo holistiškumu): <...viskas viename – iš karto lavinasi sensorika, smulkioji motorika, rankų, riešo judesių amplitudė auga, akių ir rankos koordinacija lavėja...>, <...vienu metu dirba akys, rankos ir liežuvis: iš vaikų reikia didelio susikaupimo, dėmesio paskirstymo...>, <...duodamas didelis krūvis vaiko smegenims. Nebelieka didelio skirtumo tarp dešinės ir kairės rankos...>, <...tuo pačiu metu gali „nušauti du zuikius“: lavinant smulkiąją motoriką, taktiliką – lavėja vaiko kalba (smulkiosios motorikos centrai aktyvuoja kalbos centrus)...>.

Smėlio terapija gali būti **taikoma visuose logopedinių pratybų etapuose**: <...aš jau įsitikinau, kad tai veiksmingas ir daugiafunkcinis darbo metodas. Jaučiu, kad vaikai pradėjo daugiau domėtis logopedinėmis pratybomis, nebijo pasiūlyti ir savo idėjų, kaip organizuoti žaidimą...>. Specialistės atskleidžia, kad šis metodas yra nesunkiai pritaikomas logopedo kabinete. Tam reikia **šių priemonių**: reikalinga smėlio dėžė, įvairi gamtinė medžiaga, mini žaisliukų kolekcijos (žaisliukai, figūrėlės, surūšiuoti pagal temas ir garsus, mažos raidelės, skaičiai, geometrinės figūrėlės, laminuoti paveikslėliai; labai tinka mediniai žaisliukai): <...man patinka, kad smėlis labai patogus kurti ir keisti užduotis...>.

Logopedės įvardija **žinias ir gebėjimus, kurie būtini logopedui**, norinčiam metodą taikyti savo darbe: <...labiau reikia noro negu kažkokių specialių gebėjimų, nes su smėliu žaidžiam nuo vaikystės...>, <...reikėtų susipažinti su smėlio terapijos elementų taikymo galimybėmis logopedinėse pratybose...>, <...svarbu nebijoti pačiam logopedui kurti ir eksperimentuoti. Naujos idėjos kyla dirbant...> <...vyksta tos pačios veiklos kaip ir visų logopedinių pratybų metu, tik atsiranda smėlis...>, <... svarbu, kad nebijotų keisti kažką darbe, aplinkoje, išbandyti nauja...>, <...manau, kad kiekviena logopedė smėlio dėžę gali savaip pritaikyti savo darbe...>.

Logopedės įvardija ir **smėlio terapijos metodo trūkumus**: <... ne visiems vaikams patinka smėlis - gal dėl to, kad sunku...>, <...labai sunku pradžioje, kai dar gerai nemoka artikuliacinio aparato mankštos...>. Logopedės atskleidė, kad galimi alergijos atvejai, kai vaikui nemalonu liesti smėlį, <...higienos atžvilgiu, smėlis turėtų būti kartais pakeičiamas nauju...>, <...smėlis yra birus ir po pratybų reikia tvarkyti kabinetą...>, <...reikia stebėti, kad vaikai saugiai elgtųsi su smėliu...>, taip pat <...reikia logopedo iniciatyvos, nes priemonių dažniausiai niekas neperka, logopedas pats rūpinasi mini žaisliukų ir kitų priemonių kolekcija...>.

Remiantis logopedžių praktine patirtimi ir mokslinės literatūros analize, parengta *Vaikų neišplėtotos kalbos ugdymo(si), taikant smėlio terapijos elementus, programa* (6 priedas), apimanti: kūrybines užduotis, artikuliacinio aparato lavinimą, kvėpavimo pratimus, foneminės klausos lavinimą, garsų tarimo ugdymą, žodyno formavimą ir plėtotę, kalbos gramatinio taisyklingumo ir rišliosios kalbos ugdymą.

Apibendrinant logopedžių patirtį, galima teigti, kad logopedinėse pratybose ugdant vaikų neišplėtotą kalbą, svarbus ne tik rezultatas, bet ir pozityvi sąveika su vaiku. Smėlio terapijos elementų taikymas logopedinėse pratybose gali tapti emociškai saugia ir kūrybiškumą skatinančia ugdomąja aplinka. Pagrindinės smėlio terapijos funkcijos ir reikšmė logopedinėse pratybose siejamos su artikuliacinio aparato mankšta, kvėpavimo pratimais, foneminio suvokimo ir garsinės analizės lavinimu, garsų tarimo įtvirtinimu, kalbos gramatinio taisyklingumo formavimu, smulkiosios motorikos lavinimu. Smėlio terapijos panaudojimas palaiko vaiko ugdymo(si) motyvaciją ir užtikrina holistinį vaiko ugdymą(si), išvengiant monotonijos.

2.3. Veiklos tyrimo rezultatai

Veiklos tyrimas pristatomas atskirai analizuojant tris vaikų ugdymo(si) atvejus, taikant smėlio terapijos elementus logopedinėse pratybose. Kiekvienas atvejis aprašomas tokiu nuoseklumu:

1. *Atvejo pristatymas*: grindžiamas tėvų, pedagogų interviu duomenų analize, logopedo atliktu kalbos įvertinimu, esminės problemos identifikavimu bei vaiko kalbos ugdymo(si) tikslų kėlimu;
2. *Veiklos aprašymas ir analizė*: grindžiama logopedinių pratybų metu vykdytos smėlio terapijos aprašų (dienoraščių) duomenimis;
3. *Veiklos reflektavimas*: grindžiamas smėlio terapijos poveikio ir daugiafunkciškumo analize, pedagogų, tėvų ir logopedo identifikuotais vaiko ugdymo(si) pokyčiais.

2.3.1. 1-asis atvejis: Smėlio terapijos taikymas, ugdant nežymiai neišplėtotą kalbą

Atvejo pristatymas. Berniukui 5,2 metų. Jis auga kartu su tėčiu ir vyresniu broliu, dažnai yra prižiūrimas močiutės. Su mama visai nebendruoja. Vaikas lanko darželio savaitinę grupę. Specialisto, pedagogų ir tėvų nuomonė apie vaiko ugdymo(si) situaciją pateikiama 2 lentelėje.

2 lentelė

Tėvų, pedagogų ir logopedo nuomonė apie vaiko ugdymo(si) situaciją

Tėvų nuomonė	Pedagogų nuomonė	Logopedės nuomonė
Tartis ir foneminis suvokimas		
- neištaria kai kurių garsų;	- grupėje kalba pernelyg garsiai; - neaiški kalba;	- minkština kai kuriuos priebalsius. Kalboje įsitvirtino šnypščiamasis sigmatizmas; nors žino kaip reikia taisyklingai tarti s, z, c garsus, tačiau pats negeba kontroliuoti savo tarties; - garsą r taria tik uždaruose skiemenyse ir žodžiuose su uždaraus skiemenimis; - netaisyklingai taria ilgus žodžius – praleidžia skiemenis, neištaria priebalsių samplaikų; - išskiria garsą garsų, skiemenų eilėje, kai nėra panašiai skambančių garsų;
Žodynas, kalbos gramtinis taisyklingumas ir rišioji kalba		
-	-	- žodynas neatitinka vaiko fiziologinio amžiaus, nemoka apibendrinti, sunku nusakyti daikto požymius; - painioja daiktavardžių, būdvardžių galūnes (pilki pelės, žali mašiniai), nederina skaitvardžio ir daiktavardžio (du pušiai→dvi pušys, siaulai upeliai→siauri upeliai), vartoja „ant“, „po“ prielinksnius, nevartoja kelintinių skaitvardžių, mažybinės formos sudaro, bet nevartoja; - pasakojant sakiniai netaisyklingi, dar nėra išplėstinių sakinių;
Bendravimas su bendraamžiais ir suaugusiais		
-su auklėtojomis bendrauja droviai, paslaugus, geras;	- kartais pernelyg įkyriai siekia sau dėmesio;	-dažnai prieštarauja suaugusiems – tėčiui, močiutei, grupės auklėtojoms, logopedei;
- randa su vaikais ryšį grupėje;	-jis nori žaisti su kitais, bet nemoka; -neturi draugo grupėje; -pats nemoka spręsti konfliktų; -nemoka draugo paprašyti, atsiprašyti	-jei kažkas nepasiseka, iš viso užsislendžia ir atsisako bendrauti;
Ugdymo(si) motyvacija		
- žingeidus, judrus;	-	-sunku dirbti, nes žema motyvacija – reikia nuolatinio paskatinimo;
Elgesys ir emocijos		
-kartais užsispyręs, kaprizingas; -būna atvejų, kad sunku gražiuoju susitarti; -nenori girdėti, ką jam sakai;	-pyksta, verkia, bet negali įvardinti priežasties; - kartais jo emocijos labai staigios, nėra susivaldymo; - pradeda nervuotis, kai nesiseka; - net kartais verkia kaip nori tėčio; -meilus, jam reikia artumo;	-jaučiasi, kad jam trūksta švelnaus dėmesio. Neigiamas emocijas ir netinkamą elgesį visada sukelia vos griežtesnis žodis berniukui. Tuomet jis nebesusikaupia, jam visur nebesiseka;
Dėmesingumas		
-	-ne visada baigia užduotį iki galo-pavargsta, krenta darbingumas ir būna sunku užbaigti; -greit nusibosta ta pati veikla;	-jei veikla yra maloni, įdomi, vaikas gali susikaupti ir būti dėmesingas;

Mėgiama veikla, interesai ir stiprybės		
- dėlionės mėgsta, kartais išsėdi labai ilgai;	- jo meniniai gebėjimai geresni - turi gerą klausą, mėgsta piešti;	-mėgsta piešti lentoje, loto;
Vaiko ugdymo(si) sunkumai		
-	- sunku atlikti užduotis, kur reikia rankų miklumo; - dar nepradėjęs daryti, jau prašo pagalbos;	-berniuko kalba taisosi lėtai, labai sunku įtvirtinti išmokimą kalboje; - nepadeda šeima, tik auklėtojos padeda taisyti kalbėjimo ir kalbos trūkumus
Vaiko ugdymo(si) prioritetai		
- kad išmokytų gražiai kalbėti, tarti žodžius; - mokėjimas gražiuoju susitarti;	- reikėtų daugiau tėvo dėmesio; - duoti kuo daugiau darbo rankytėms, skatinti atlikti tikslus judesius;	- vaiko netinkamo elgesio ir emocijų įveikimas; -erdvinių sąvokų ir orientacijos erdvėje lavinimas; -skatinti vaiko pasitikėjimą savo jėgomis;

Ir tėvai, ir pedagogai mano, kad berniuko bendravimą sunkina neaiški tartis. Daugiau kitokių bendravimo problemų pastebi grupės auklėtojos nei tėvai: nemoka spręsti konfliktų, užsispyręs, dažnai nesilaiko bendrų taisyklių, susitarimų. Tėvai be neaiškios tarties dar išskyrė tik užsispyrimą. Pedagogai džiaugiasi vaiko meilumu. Mėgstama vaiko veikla yra dėlionės, piešimas, muzikiniai užsiėmimai. Išskirtinių gebėjimų kurioje nors srityje nei tėvai, nei pedagogai neišskyrė. Pedagogai pastebi ir silpnesnius vaiko gebėjimus negu jo bendraamžių – turi mažai žinių apie aplinkinį pasaulį, sunkiai įsimena naujus žodžius, pavadinimus, trumpiau išlaiko dėmesį ties ta pačia veikla, stinga rankų miklumo. Interviu duomenys tiek tėvų, tiek pedagogų parodė, kad dažniau nei berniuko bendraamžiai, jis būna nervingas, kaprizingas. Berniukui kartais būna sunku išreikšti savo emocijas adekvačiai. Interviu klausimas apie tai, kas galėtų lemti sėkmingą vaiko ugdymąsi, tėvai nurodo specialistų pagalbą ir teigiamas emocijas, o pedagogės dar pastebi ir smulkiosios motorikos svarbą. Apie logopedo ir vaiko bei jo šeimos santykius, tėvų nuomonė teigiama – atsiskleidžia šilti santykiai, logopedo pagalba tėvams, sprendžiant vaiko kitas problemas. Logopedė teigia, kad vaikas pratybas lanko noriai. Tačiau ir tėvai, ir pedagogai pripažįsta, kad šeima vaiko kalbos ugdyme dalyvauja minimaliai – tėvas motyvuoja tai laiko stoka, darbu kitame mieste, o pedagogės norėtų daugiau tėčio iniciatyvos. Apie smėlio terapiją vaiko tėvai ir pedagogai mažai žino, todėl jiems buvo sunku atsakyti apie šio metodo reikalingumą ir naudingumą.

Berniukui nustatytas nežymus kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos sutrikimas). Susipažinus su logopedės parengtu kalbos aprašu, pastebimos pagrindinės kalbos problemos – negeba atkartoti nesudėtingo ritmo, neskiria kairės ir dešinės, nėra judesių tikslumo spalvinant, vedžiojant pagal liniją, artikuliacinis aparatas nepakankamai judrus, negeba atlikti kai kurių pratimų, sunku suprasti prielinksnius, izoliuotus garsus taria, bet žodžiuose dažnai painioja [s-š], [z-ž], [s-z], [š-ž], [š-č], [ž-dž], [s-c], [z-dz] garsus. „R“ garsą taria ne visose pozicijose. Žodynas neatitinka amžiaus, kalba

agramatiška. Pasakoja trumpais sakiniukais. Bendraudamas ir žaisdamas su vaikais, dažnai pykstasi, konfliktuoja.

Apibendrinus surinktus duomenis apie vaiką, išryškėja vaiko jautrumas, dažnos neigiamos emocijos (irzlumas, nervingumas). Vaikas - meilus. Kadangi neigiamas emocijas ir netinkamą elgesį visada sukelia vos griežtesnis žodis berniukui, todėl jo kalbos ugdymas taip pat turėtų būti apgalvotas, vaikui padedantis gerai jaustis. Švelnus bendravimas, maloni veikla, geros emocijos turėtų padėti žadinti vaiko motyvaciją, norą ir gebėjimą gražiai bendrauti. Grupės pedagogės ir logopedė nuolat pasigenda vaiko iniciatyvumo.

Veiklos aprašymas ir analizė. Logopedinės pratybos organizuotos pagal iš anksto paruoštą programą *Vaikų neišplėtotos kalbos ugdymo(si), taikant smėlio terapijos elementus, programa*, tačiau atsižvelgiant į individualius vaiko ugdymo(si) poreikius ir tikslus. Pagrindinis šios programos tikslas – panaudojant smėlio terapijos elementus logopedinėse pratybose, skatinti individualią vaiko raidą, kalbos ugdymo(si) procesą organizuoti skatinant vaiko motyvaciją, dėmesingumą, plėtojant kūrybines galias.

Individualūs vaiko kalbos ugdymo(si) uždaviniai:

- įtvirtinti garso [r] tarimą atviruose skiemenyse ir žodžiuose;
- mokyti derinti daiktavardį ir būdvardį gimine ir skaičiumi;
- mokyti sudaryti išplėstinius sakinius, vartojant prielinksnius „prieš – už“;
- sudaryti sąlygas išbandyti naujas veiklas logopedinėse pratybose, skatinant vaiko pasitikėjimą savimi;
- vaiko netinkamo elgesio ir emocijų įveikimas, padedant smėliui – suteikti galimybę, esant situacijai, savo neigiamą energiją „užkąsti“ smėlyje ir nusiraminti;
- erdvinių sąvokų ir orientacijos erdvėje lavinimas, panaudojant smėlio dėžę;
- panaudoti smėlio dėžę visose logopedinių pratybų etapuose, siekiant didesnio terapijos efektyvumo.

Organizuotos, stebėtos ir aprašytos 8 logopedinės pratybos. Smėlio terapijos daugiafunkciškumas vertinamas stebint *vaiko nusiteikimą pratyboms, elgesį ir emocijas, žodyno formavimą(si), tarties ugdymą, vaiko kūrybiškumo raišką, motorikos ir taktilinį lavinimą, dėmesingumą, užduočių atitikimą vaiko gebėjimams, santykį su logopedu.*

Vaiko nusiteikimas pratyboms. Ugdytinio nusiteikimas būsimai veiklai ir jo aktyvumas dažnai lemia, koks bus galutinis ugdymosi rezultatas. Pedagogas sudaro sąlygas vaikui būti aktyviam. Ugdymosi motyvacijos pagrindas yra tikėjimas ir vertybės. Tikėjimas – kiek vaikas tikisi sėkmės

mokymasis. Vertybė – kiek vaikas vertina mokymąsi. Būtina vaiką sudominti, įtraukti į įdomią veiklą, skatinti sužinoti kažką nauja (Indrašienė, 2012). Vienas iš ugdymo skatinimo būdų yra inovacijos ugdymo procese. Ugdant specialiųjų poreikių vaikus, ypač svarbu sudaryti sąlygas kiekvieno vaiko saviraiškai atsiskleisti. Analizuojant stebėjimų dienoraščius, galima teigti, kad berniuko nusiteikimas logopedinėms pratyboms dažnai būna netinkamas <...atėjo nerodydamas didelio džiaugsmo, pats ir nesėdo prie veidrodžio, nuėjo prie žaislų lentynos, bet pavyko sudominti paslėptu lobiu smėlio dėžėje...>, <...buvo nusiteikęs išdykaut, labai norėjo į kiemą...>. todėl dažnai reikia pastangų ir priemonių, padedančių keisti vaiko nusiteikimą : leisti vaikui pačiam pasirinkti, smalsumo sužadėjimas, geros nuotaikos sukūrimas <...susikaupė, kai pratybų pradžioje ieškojo smėlyje paslėptų žaisliukų...>, <...pats atsisėdo prie smėlio...>.

Vaiko elgesys ir emocijos. Emocijos ir jausmai yra santykio su savimi ir aplinka išgyvenimai. Tai išgyvenimai, kylantys tada, kai daiktai ar reiškiniai tenkina arba netenkina žmonių poreikių. Emocijų skalė labai plati – nuo didelės įtampos iki visiško atsipalaidavimo. Kad vaikas sėkmingai įsilietų į kolektyvą, „susigyventų“ su taisyklėmis ir reikalavimais, logopedas taip pat turi į viską pažvelgti „iš vaiko perspektyvos“ ir sukurti labiausiai jo lūkesčius atitinkančią aplinką. Svarbi reiškama pagarba vaiko asmenybei, gebėjimas kurti šiltus santykius, įžvelgti tuos vaiko pomėgius, kurie leistų jam pasijusti saugesniam, išmokti nusiraminti ir valdytis (Lesinskienė, 2008). Logopedinėse pratybose taip pat svarbu saugios ir tinkamos erdvės sukūrimas. Analizuojant pratybų dienoraščius, galima pastebėti neigiamų emocijų, blogos nuotaikos ir netinkamo vaiko elgesio apraiškų <...kai nepavyko išstarti atvirų skiemenų su garsu „r“ ir logopedė prašė kelis kartus pakartoti, pradėjo šaukti, kad nemoku, nenoriu, trepsėti kojom...>, <...labai norėjo į lauką, net atrodė truputį liūdnas, kad turėjo ateiti pas mane, bijojo, kad vaikai išeis pirmiau jo į lauką...>, <...pratybų pabaigoje dar nupiešė liūdną veiduką – jis dar nepamiršo, kas įvyko prieš ateinant pas mane grupėje...>, <...atbėgo į kabinetą pirmas, pripuolė prie smėlio dėžės ir pilstė smėlį. Kai aš atėjau, smėlio buvo ir aplink smėlio dėžę, ir ant grindų...>. atsiradusi smėlio dėžė kabinete, berniuką gerai nuteikė <...nustebo, kad kabinete yra smėlio – prisiminė, kad vasarą kaime žaidžia su smėliu...>, <...visas pratybas praleidome prie smėlio dėžės; Pratybų pabaigoje pats panorė piešti šypsena...>, <...drąsus, nesakė, kad „nemoku“; man patiko kaip jis pristatinėjo žaisliukus, kuriuos surado smėlyje – berniukas buvo labai aktyvus ir drąsiai bandė pristatinti žaislus, net pakeisdamas intonacijas – tai pastorindamas, tai suplonindamas savo balsą...>.

Taisyklingos tarties mokymas. Tarties ugdymas užima daug logopedinių pratybų laiko. Ypač tai aktualu vaikams, kuriems nustatytas kalbos neišsivystymas. Dėl poreikio dažnai ir ilgai kartoti išmokus garsus žodžiuose, sakiniuose arba mokymasis garsus išstarti, gali paversti vaiko gyvenimą

nuolatine „mokykla“, taip atimant iš vaiko žaidimų malonumą ir vaikystės džiaugsmą. Stėjimų dienoraščiuose pastebimos įvairesnės veiklos garso mokymuisi ir įtvirtinimui <...*labai apsidžiaugiau, kai piešdamas ant smėlio pradėjo tarti „ra,ro, ru...“ Valio!..>, <...tarties lavinimą atlikome kartu su užduotimi ant smėlio mąstymui – surūšiuok: valgoma – nevalgoma...>, <...ritmiškai plojant su delniukais per smėlį pavyko tarti daugiaskiemenių žodžius...>. Tačiau net ir išmokęs garsą, berniukas dar ne greit pradeda jį naudoti savarankiškoje kalboje, nes dar negeba kontroliuoti savo kalbos <...*kai liečiau dėlioti tariant žodžius karoliukus, tai net nustodavo dėlioti, kol neištardavo...>, <...kai pavadino paveikslėlius, tarė geriau, o kai žodžius jungė į sakinius „r“ garsas dažniau pradingdavo...>, <...jis pratybose sekė savo tartį, „gaudė“ garsą žodžiuose; kelis kartus pats pakartojo tą patį žodį, kur iš pirmo karto neištarė „r“. Labai gerai !!>. Teisingai ištartas garsas, žodis yra svarbus ne tik vaiko kalbos raidai, bet ir logopedės savijautai, pasitenkinimui savo darbu <...*kai berniukui pavyko taisyklingai tarti „r“ visuose garsų junginiuose ir žodžiuose, aš atsipalaidavau, nes jau buvau pradėjusi nerimauti prieš kiekvienas šio vaiko pratybas <...ir vėl nieko nepavyks...kai nėra įtampos, tada nuotaika geresnė ir darbas geriau sekasi...>.***

Kūrybiškumo ugdymas. Pedagogių interviu atskleidė, kad vaiko kūrybiniai gebėjimai menki – sunku pavaizduoti veikėjus, piešdamas, konstruodamas „užsifiksuoja“ ties tuo pačiu būdu, forma, mažai kuo domisi, nežaidžia žodžiais. Stėjimų dienoraščiuose keli teiginiai atliepia teigiamą įtaką vaiko kūrybiškumui <...*berniuko kalba sklandesnė, kai kalbėjimas vyksta žaidžiant su žaislais; jam sunku sudaryti sakiniuką, naują žodį, pritaikyti galūnes, kai tai vyksta be vaizdinės medžiagos...>, <...be didelių pastangų tarė gražius ilgus sakinius, nors jam sunku pasakoti sakiniiais. Mačiau, kad vaikas tikrai nenuobodžiauja – jis ne tik kalbėjo, bet ir veikė, o kalbėjo tarsi iš inercijos, į mane net nežiūrėjo...>, <...pats pasirinko žaisliukų dėžutes; Žaisdamas pratybų pabaigoje pridėjo pilną smėlio dėžę žaisliukų, viską paaiškino ir papasakojo, ką sukūrė. Išeidamas paprašė, kad neardytiau jo statinio...>, <...pats sugalvojo žaidimą – piešė ant smėlio paviršiaus, o logopedė turėjo atspėti, ką jis piešia...>.*

Smulkiosios motorikos lavinimas. Yra nemažai duomenų, kad vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, motorika yra nepakankamai išlavėjusi. Berniukui, kuriam diagnozuotas nežymus kalbos neišsivystymas, taip pat trūksta pirštų miklumo. Logopedės apraše pažymėta, kad pieštuką laiko netaisyklingai, nemoka spalvinti pagal liniją, tiksliai vedžioti pieštuko pagal liniją; kopijuoja paprastas figūras, bet nėra judesių tikslumo. Veiklos tyrimo metu pastebėta, kad <...*susitaupo laiko smulkiajai motorikai lavinti – kai taria tuo pačiu metu atlieka ir užduotį smulkiajai motorikai lavinti – šiandien rinko iš smėlio karoliukus ir rūšiavo...>. Daugiau ir įvairesnių užduočių, žaidimų, kurie lavina*

smulkiąją motoriką buvo logopedinėse pratybose, kai atsirado smėlio dėžė. Galima teigti, kad kiekvienose pratybose lavėjo vaiko smulkiosios motorikos įgūdžiai <...kapstė smėlį dviem pirštukais, kai ieškojo lobio...>, <...gniaužė smėlį, plojo per smėlio paviršių, klausė teksto ir bandė priderinti rankyčių judesius smėlyje...>, <...iš kriauklyčių dėliojo raides ant smėlio...>, <...pasirodė, kad gana sunku pilti su šaukšteliu smėlį į siaurą buteliuko angą...>, <...rinko akmenėlius abiejomis rankomis, bet tempas lėtas. Kai raginau „greičiau“, pradėjo dirbti tik viena ranka...>, <...drąsiai kopijuoja arba bando iš atminties piešti raides smėlyje – jei nepavyksta, nutryna ir vėl bando (anksčiau sakydavo „nemoku“)...>. Veiklos stebėjimas atskleidė, kad padidėjo plaštakų judesių amplitudė, kai daro pratimus su rankytėmis smėlyje; išmoko sinchronizuoti artikuliacinio aparato ir smulkiosios motorikos judesius. Paaiškėjo, kad sunku atlikti judesius abiejomis rankomis vienu metu. Sunku kartoti judesius smėlyje greitu tempu.

Vaiko dėmesingumas. Logopedė jau pastebėjo, kad ties ta veikla, kuri vaikui yra maloni, įdomi, jis gali susikaupti. Tačiau logopedinėse pratybose reikia atlikti ir sunkesnes, daugiau pastangų reikalaujančias užduotis, todėl ir veiklos stebėjimo metu pastebėta, kad vaikas būna nepakankamai dėmesingas <...užduotėlės buvo įvairios, bet vis tiek kiekvienos užduoties pabaigoje jau dėmesingumas buvo mažesnis...>, <...laiko tarpas, kai jis buvo susikaupęs, gana trumpas. Jis, atrodo, tarsi nori susikaupti, bet jam sunku...>, <...jo dėmesį blaškė vaikai už lango, siurblio ūžimas už durų...>. Daugiau nei pusėje stebėtų pratybų, vaiko dėmesingumui pastebėta smėlio įtaka <...jis labai įsižaidžia su smėliu, kartais net gerai nebegirdi instrukcijų...>, <...kelis kartus pašoko nuo kėdės, bet pastebėjau, kai jo rankos liečia smėlį – jam lengviau išsėdėti savo vietoje...>, <...visos pratybos vyko ties smėlio dėže – pavyko būti dėmesingu visas 25 minutes...>.

Veiklos reflektavimas. Grupės, kurią lanko berniukas, pedagogė, teigiamai vertina smėlio terapijos pritaikymą ugdyme: <...smėlio dėžė – tai būdas pradžiuginti vaiką...>, <...smėlio staliukas – tai unikali galimybė piešti ir tiems, kurie mano, jog nemoka piešti...>, <...bet kokia veikla, kuri skatina pojūčių lavėjimą, bus naudinga...>, <...daugiau duos stimulo lytėjimui, taktilikai...>.

Iš pedagogės interviu paaiškėjo, kad veiklos tyrimo metu, pedagogė dalyvavo seminare apie smėlio terapiją ugdyme <...užsiėmimas su smėliu taip užburia, kad prarandi laiko ir realybės nuovoką, jis tave taip įtraukia, kad net nepastebi kaip praėjo valanda, kita. Šis metodas yra labai tinkantis vaikams nenuoramoms, hiperatyviems, ypač ruošiantis mokyklai...>. Pedagogė pažymi, kad šis metodas gali būti naudingas visiems vaikams <...mūsų grupėje kaip inovacija buvo įrengtas žaidimų su smėliu kampelis...>. Logopedės pratybose dalyvavęs berniukas mėgsta veiklą smėlio dėžėje: <...gal

labiausiai iš visų vaikų nori žaisti su smėliu...>, smėlio lietimas padeda vaikui nusiraminti <...kai susipyko žaidimo metu su vaikais, nuėjo prie smėlio ir žaisdamas nusiramino...>.

Logopedė išskiria šiuos berniuko kalbos ugdymo(si) pokyčius: pastebėti nedideli pokyčiai visose vaiko kalbos ugdymo srityse: smėlis sudomino vaiką. Jo artikuliacinio aparato judesiai tapo šiek tiek tikslesni: *geriau kelia liežuvį link nosies, kai ir rankos kyla į viršų per smėlį dėžėje, aplaižo viršutinę lūpą, kai kartu daro sukamuosius judesius smėlyje.* Didžiausiu pasiekimu logopedė užfiksavo – ištartą garsą [r] atviruose skiemenyse, nes iki šiol to padaryti nepavyko. Žymesni pokyčiai pastebėti suvokiant instrukcijas su erdvinėmis sąvokomis ir jas vartojant: vaikas pradėjo skirti kairę ir dešinę, nes dirbant su smėliu nuolat girdėjo šias sąvokas, žaisdamas su žaisliukais ant smėlio, įsivainavo prielinksnius „už – prieš“. Smėlio terapijos poveikis akivaizdus vaiko sudominimui pratybomis ir jo aktyvesniam dėmesingumui, jo emocinei būsenai – geros nuotaikos, saugios aplinkos, pozityvių vaiko-logopedo santykių kūrimui. Smėlio terapijos elementų pritaikymas pratybose šiek tiek paskatino vaiko kūrybingumą, norą kurti. Teigiami pratybų rezultatai yra svarbūs ne tik vaiko kalbos raidai, bet ir logopedės savijautai.

Smėlio dėžės panaudojimo logopedinėse pratybose privalumai ir trūkumai: Smėlio terapijos elementų panaudojimas leido tarties lavinimo užduotis pateikti naujai, įvairiau. Atsirado daugiau laiko ir veiklos smulkiosios motorikos lavinimo užduotims. Pastebėta, kad ši priemonė tinka rišliai kalbai, gramatiniam kalbos taisyklingumui formuoti, nes išsidėliojant paveikslėlius (ir vertikaliai, ir horizontaliai) galima kurti pasakojimus su žaisliukais smėlio dėžėje. Didžiausias trūkumas - kabinete prisibarsto smėlio. Tačiau smėlis kaip meninės raiškos medžiaga per logopedines pratybas, gali tapti vaiko emocijų, išgyvenimų raiškos priemone.

Ugdant nežymiai neišplėtotą kalbą, smėlio terapijos elementai buvo naudojami visuose pratybų etapuose. Smėlio terapijos poveikis ir daugiafunkciškumas pastebėtas vaiko sudominimui pratybomis, geresniam dėmesingumui veiklų pas logopedę metu, jo emocinei būsenai (raminantis poveikis). Ši terapija buvo veiksminga kalbos supratingumui, garso [r] taisyklingam tarimui, tikslesniems artikuliacinio aparato judesiams.

2.3.2. 2-asis atvejis: Smėlio terapijos taikymas, ugdant vidutiniškai neišplėtotą kalbą

Atvejo pristatymas. Berniukui 5,4 metų. Berniukas yra antras vaikas šeimoje: tėvai intensyviai globoja vaiką, rūpinasi, kad jis būtų saugus ir nebepatirtų jokių neigiamų emocijų – vykdo beveik visus vaiko norus, jam dažnai nuolaidžiauja. Berniukas nenoriai žaidžia grupinius žaidimus, kai kiti grupės

vaikai žaidžia taip mėgstamus siužetinius – vaidmeninius žaidimus. Būdingas lėtas veiklos tempas. Specialisto, pedagogų ir tėvų nuomonė apie vaiko ugdymo(si) situaciją pateikiama 3 lentelėje.

3 lentelė

Tėvų, pedagogų ir logopedo nuomonė apie vaiko ugdymo(si) situaciją

Tėvų nuomonė	Pedagogų nuomonė	Logopedės nuomonė
Tartis ir foneminis suvokimas		
-kalba, bet žodžius taria netiksliai, daug žodžių taria „sava kalba“;	-jo kalbą vaikai sunkiai supranta; -pas logopedę š, ž garsus jau taria, bet kalboje neištaria; - neištaria sunkių žodžių;	-išskiria garsą garsų eilėje, kai nėra panašiai skambančių garsų; -painioja panašiai skambančius žodžius; -pradžioje foneminės klausos lavinimo užduotis atlieka geriau, vėliau – nebeišgirsta garso, painioja su kitais garsais. -netaria vibrantų, afrikatų; -painioja skardžiuosius ir dusliuosius;
Žodynas, kalbos gramatinis taisyklumas ir rišioji kalba		
-pasakojimas sunkiai suprantamas;	-kalba nerišliai, bet mėgsta pasakoti, sugeba atsakyti į klausimus; -kalbai labai trūksta intonacinio išraiškumo; -kitų kalbą supranta geriau nei pats kalba;	-skurdus aktyvūs žodynas, vartojamų žodžių reikšmės netikslios-dažnai klysta pavadindamas daiktus, veiksmus; - labai skurdi būdvardinė leksika; -gramatinė kalbos sandara dar tik pradeda formuotis: jau vartoja daiktavardžių daugiskaitą, bet kartais dar supainioja gimines; -daiktavardžio galūnę pagal pavyzdį pakeičia, bet kalboje daiktavardžių linksnių nederina (as noliu sausainiai, man leikia lapą);
Bendravimas su bendraamžiais ir suaugusiais		
-su jam patinkančiais vaikais bendrauja be problemų;	-jis nori žaisti su kitais, bet nemoka; -neturi draugo grupėje;	-nenoriai žaidžia grupinius žaidimus su kitais vaikais, dalinasi žaislus su draugais -dažniau yra tik stebėtojas, kai kiti grupės vaikai žaidžia taip mėgstamus siužetinius – vaidmeninius žaidimus;
-kartais pyksta, kad ne visada jį suprantame;	-mėgsta pasiskusti – tariamai jį nuskriaudė;	-tėvai vykdo beveik visus vaiko norus, jam dažnai nuolaidžiauja;
Ugdymo(si) motyvacija		
- jam greitai viskas nusibosta;	-pas logopedę eiti jam kaip darbas- mama sako, kad reikia mokytis, tai vaikas ir eina be atsikalbinėjimų, bet ypatingo susidomėjimo nerodo;	-užduotys, kurios reikalauja pastangų, atliekamos nenoriai, ypač kalbinės užduotys.
Elgesys ir emocijos		
-truputį išlepo;	-veide nesimato jokių mimikų; -trūksta vaikiško linksmumo, judrumo;	-lėtas veiklos tempas;
Dėmesingumas		
	-gali išbūti vienoje vietoje, bet negirdi instrukcijų, nuolat krapštosi;	-susikaupia ties jį dominančia veikla
Mėgiama veikla, interesai ir stiprybės		
-stambių detalių konstruktoriai; -šokis;	-dažnai atėjęs į grupę sėdasi prie stalo ir visus stebi, bet pats nieko neveikia; -geresnių gebėjimų kurioje nors srityje nepastebėjo; -mėgsta piešti su akvarele;	-mėgsta lipdyti iš modelino;

Tėvų nuomonė	Pedagogų nuomonė	Logopedės nuomonė
Vaiko ugdymo(si) sunkumai		
-sunku kopijuoti, aplikuoti, kirpti, spalvinti pagal liniją;	-lėtas; -nei skaičių, nei raidžių dar visai neskiria, spalvas painioja; -smulkioji motorika neišlavėjusi; -jam reikia individualiai paaiškinti ir parodyti kiekvieną veiksmą, nesupranta frontalių nurodymų, tada sėdi ir laukia, kol prieisi;	-trūksta dėmesingumo; -artikuliacinio aparato judesiai netikslūs; -sunku suprasti erdvines sąvokas ir instrukcijas, kuriose yra šių sąvokų;
Vaiko ugdymo(si) prioritetai		
- mokėjimas sudominti veikla ir sugebėjimas išlaikyti jo dėmesį ta veikla ilgesnį laiką;	-reikia smulkiąją motoriką lavinti: duoti kuo daugiau darbo rankytėms, skatinti atlikti tikslus judesius; -jei būtų pakankamai laiko individualiam darbui, rezultatas būtų geresnis;	-paskatinti vaiko žingeidumą, emocijas, jų išraiškumą, pažintinius gebėjimus -formuoti bendravimo įgūdžius; -suteikti daugiau stimulo taktikškai; -įtvirtinti tariamus garsus savarankiškoje kalboje;

Ir tėvai, ir pedagogai mano, kad berniuko bendravimą sunkina neaiški kalba – jį sunkiai supranta kiti grupės vaikai, todėl bendruose žaidimuose vaikas dalyvauja tik pasyviai. Tai, kad jo nesupranta, kartais berniukui kelia juoką, o kartais – pyktį. Pedagogės pastebi, kad vaikas iš kitų grupės vaikų išsiskiria lėtumu, nepasitikėjimu savo jėgomis. Mėgstama vaiko veikla yra konstravimas, piešimas akvarele, šokis. Išskirtinių gebėjimų kurioje nors srityje nei tėvai, nei pedagogai nepastebi. Pedagogai pastebi ir silpnesnius vaiko gebėjimus negu jo bendraamžių – dar nepažįsta skaičių, raidžių, nors kiti grupės vakai jau dalį raidžių žino. Nepakankamai išlavėjusi smulkioji motorika - darant darbelius, reikia pagalbos brėžiant, spalvinant, kerpant, lankstant. Kitas ugdymo sunkumas, kurį atskleidžia grupės pedagogės – negebėjimas dirbti frontaliai. Pastebėti berniuko sunkumai reikšti laisvai savo emocijas, net ir teigiamas. Interviu paklausus apie tai, kas galėtų lemti sėkmingą vaiko ugdymąsi, tėvai nurodo vaiko sudominimą, o grupės pedagogai mano, kad reikia intensyviai dirbti su smulkiąja motorika ir kuo daugiau individualiai. Apie logopedo ir vaiko bei jo šeimos santykius, tėvų nuomonė teigiama – geri atsiliepimai apie logopedę, tėvai patenkinti jos darbu. Interviu duomenų analizė parodė, kad tėvai stengiasi dalyvauti vaiko kalbos ugdyme: domisi rezultatais ir padeda pedagogams. Apie smėlio terapiją vaiko tėvai ir pedagogai yra girdėję, bet žino labai mažai.

Berniukui nustatytas vidutinis kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos sutrikimas). Susipažinus su logopedės parengtu kalbos aprašu, pastebimos pagrindinės kalbos problemos – nevienodas girdimojo suvokimo lygis, ypač girdimojo dėmesio, negeba atkartoti trumpo sakinuko, smulkioji motorika neišlavėjusi, aukštas gomurys, liežuvio judesius kopijuoja netiksliai, netaria vibrantų,

afrikatų, kalboje painioja dusliusius ir skardžiuosius garsus, kalboje dar neištvirtino taisyklingas “š”, “ž” garsų tarimas. Aktyvusis žodynas skurdus, dažnai netiksliai pavadina daiktus, veiksmus, ypač skurdi būdvardinė leksika. Gramatinė kalbos sandara dar tik formuojasi. Vaiko kalbai trūksta intonacinio išraiškingumo, pasakojimas sunkiai suprantamas. Kalbines užduotis atlieka nenoriai,

Apibendrinus surinktus duomenis apie vaiką galima teikti, kad neišplėtota vaiko kalba lėmė bendravimo sunkumus su kitais vaikais. Didelį pedagogių susirūpinimą kelia vaiko neišlavėjusi smulkioji motorika, sunkumai reikšti savo emocijas, abejingumas ugdomajai veiklai. Trūksta dėmesingumo, kai atlieka kalbines užduotis. Lėtas veiklos tempas. Foneminė klausia nepastovi, greit silpstanti. Garsą „š“ taria, bet kalbėdamas keičia į „s“, žodžiuose neištaria priebalsių samplaikų, uždarų skiemenų. Skurdus žodynas, gramatinės žodžių derinimo klaidos taip pat prisidėjo prie vaiko pasyvumo, dalyvaujant grupinėje veikloje.

Veiklos aprašymas ir analizė. Logopedinės pratybos organizuotos pagal iš anksto paruoštą programą *Vaikų neišplėtos kalbos ugdymo(si), taikant smėlio terapijos elementus, programa*, tačiau pratybų tikslai papildyti, atsižvelgiant į vaiko poreikius.

Individualūs vaiko kalbos ugdymo(si) uždaviniai:

- įtvirtinti garso „š“ tarimą žodžiuose,
- paskatinti vaiko žingeidumą, emocijas, jų išraiškumą, pažintinius gebėjimus veikiant smėlio dėžėje (spalvų, figūrų pavadinimai, grupavimas pagal 1-2 požymius);
- suteikti daugiau stimulo taktilikai, lytėjimui;
- plėtoti žodyną gyvūnų jauniklių pavadinimais, tikslinti gramatinę kalbos sandarą, derinant vardininko linksnio daiktavardį ir būdvardį gimine ir skaičiumi;
- formuoti bendravimo įgūdžius kūrybinių žaidimų smėlio dėžėje metu.

Organizuotos, stebėtos ir aprašytos 8 logopedinės pratybos. Smėlio terapijos taikymo poveikis ir daugiafunkciškumas vertinamas stebint *vaiko nusiteikimą pratyboms, elgesį ir emocijas, žodyno formavimą(si), tarties ugdymą, vaiko kūrybiškumo raišką, motorikos ir taktilinį lavinimą, dėmesingumą, užduočių atitikimą vaiko gebėjimams, santykį su logopedu.*

Vaiko nusiteikimas pratyboms. Stebėjimų dienoraščiuose pažymėta, kad vaikas eina į logopedines pratybas lyg ir noriai, bet jo dėmesys dažniausiai krypsta tik į žaislų lentyną. Jis abejingas kalbos pratyboms <...atėjo, kaip dažniausiai, nerodydamas jokių emocijų...>, <...į mano pasiūlytą veiklą nenorėjo įsitraukti, labiau norėjo žaisti Lego...>. Reikalingas paskatinimas, noro sužadimas. Logopedė išbandė piešimą ant smėlio, nes vaikui patinka piešti <...kai kitą dienąėjom į pratybas, paklausė, ar piešim ant smėlio...>, <...iš pratybų išėjo pralinksmedžęs, jam patiko piešimas ant smėlio –

čia jis jaučiasi stiprus ir pasitiki savimi...>. Stebėjimų dienoraščiuose ši veikla aprašoma per kiekvienas pratybas.

Vaiko elgesys ir emocijos. Veiklos tyrimo duomenys atskleidžia, kad berniukui sunku reikšti savo emocijas, imituoti mimiką. Nauja veikla su smėliu žadino vaiko emocingumą <...iškapstęs smėliuką, dėžės dugne rado vis kitą spalvą. Man atrodo, kad jis susidomėjo, jam rūpėjo, ką pamatys, o kai surado spalvą, garsiai šaukė „va, laudona; zalia, getona, mėnyna, joda...>, <...pastebėjau, kad berniukas drąsesnis, aktyvesnis, kai būna kabinete nei būdamas grupėje, <...išraiškingiau bandė ant smėlio vaizduoti garsą – naršė su rankom po smėlį, grėbliavo jį su pirštais, pilstė tarp saujų. Net veido mimikas keitė...>. Stebėjimų dienoraščių analizė leidžia teigti, kad smėlis padėjo vaikui jaustis drąsiau ir labiau pasitikėti savo jėgomis <...pastebėjau, kad jis nebesako „nemoku“ ir visai nesirūpino, kad nepavyks...kai suklysdavo, tuoj ištrina ir vėl piešia. Kai reikėjo rašyti savo vardo raides ant lapo, sakė, kad „nemoku...ant smėlio jis pajuto, kad gali greit išsitaistyti ir drąsiai bandė savo jėgas...>, <...vaikui patiko toks veiklos metodas, kai viskas vyksta smėlio dėžėje, jis gerai jautėsi...>, <...nori išsipasakoti, paplepėti, kai būna su manimi kabinete...>. Kai vaikas gerai nusiteikęs, logopedo savijauta irgi atitinkama <...kai vaikas žaidžia su smėliu ir man atsiranda noras ką nors pastatyti arba bent pažaisti su smėlio smiltelėmis; aš jaučiu, kad tai mane ramina ir man gera liesti smėlį...>, <...jam patiko dėlioti spalvotus stikliukus ant šviesos stalo su smėliu. Man buvo gražu ir aš labai grožėjausi, raginau ir jį džiaugtis savo paveikslu iš stikliukų. Mums abiems nuotaika pagerėjo – diena šiandien ūkanota, o čia šviesu, spalvinga...>.

Taisyklingos tarties mokymas. Garso mokymosi ir įtvirtinimo kalboje pratybos berniukui vyksta nuolat, nes nepakanka išmokti tik teisingo garsų tarimo, bet reikia paskatinti ir garso atsiradimą kalboje. Praleistos pratybos iš karto atsispindi vaiko tartyje <...jau mokėjo taisyklingai tarti garsą „š“ žodžiuose, bet 2 savaites sirgo ir vėl „š“ keičia į „s“...>. Pastebėta, kad aktyvūs garso mokymosi metodai veiksmingesni <...kai taria, dažnai atliekamas veiksmas smėlio dėžėje sustoja – jam sunku viską daryti vienu metu...>, <...kai yra veiksmus lydinti kalba, žymiai aiškesnė tartis, gramatiškai taisyklingesnė; atrodo, kad veiksmas padeda kalbėti?...>, <...pasakojo, ką veikia su žaisliukais smėlio pasaulyje, maždaug pusė garsų „š“ savarankiškoje kalboje ištarė taisyklingai...>.

Vaiko kūrybiškumas. Atlikus stebėjimų dienoraščių analizę, galima teigti, kad smėlio dėžės pritaikymas logopedinėse pratybose skatina vaiko kūrybiškumą <...jam sunku pasakoti, bet veikdamas su žaisliukais smėlio dėžėje jis labiau įsijautė... žaisliukus šokdėno, skraidėno, sukiojo, kad jie atrodytų kaip gyvi...>, <...berniukas piešė mašinos, traukinio, gaidžio, arklio, arbatinuko, dulkių siurblio, sprogusio baliono garsus... pats ir garsą, ir judesį sugalvojo...>, <...skatinau pačiam sugalvoti, kaip

nupiešti žiemą (piešė snaiges iš dviejų pagaliukų), pavasarį (piešė saulę), vasarą (piešė jūrą), rudenį (pats nesugalvojo, aš pasiūliau nupiešti grybų ir lietu)...>. Kiekviena kūrybinė užduotis šiam vaikui reikalauja paskatinimo, „užvedimo ant kelio“. Stebėjimų dienoraščiuose pažymėta, kad logopedas nuolat turi patarti, paaiškinti <...pasiūliau kartu kurti pasaką apie žiogą ir vėžlį. Padėjau, klausdama. Bet ir pats buvo aktyvus, sugalvojo, kad žiogas serga, o vėžlys jį aplankė, abuėjo į mišką, pradėjo lyti ir grįžo namo...>, <po žaidimo kartu, dar žaidė vienas, prisirinko daugiau žaisliukų...>. Kūrybinės užduotėlės vaiko mėgiamos <...nepastebėjau, kad pabaigoje vaikas būtų pavargęs – jam patiko kūrybinė užduotis, jis būtų galėjęs dar tęsti savo žaidimą...>.

Smulkioji motorika. Interviu duomenys ir logopedo paruoštas vaiko kalbos aprašas atskleidė, kad berniukui nustatytas bendrosios ir smulkiosios motorikos sutrikimas (atlikus DISC metodikos vertinimą). Smulkioji motorika atitinka 3m. vaiko gebėjimus. Nepakankama pirštų, riešo judesių koordinacija, amplitudė. Judesiai atliekami lėčiau. Veiklos tyrimo duomenų analizė parodė, kad mēlio terapijos elementų pritaikymas logopedinėse pratybose duoda daugiau stimulo lytėjimui, taktilikai <...lavinom taktilinius pojūčius – pajusti smēlio smilteles rankyčių pirštukais...>, <...kai atliko užduotį užrištomis akimis, tai visas dėmesys buvo į lytėjimą, taktilinius pojūčius smēlio dėžeje...>. Kai kurias užduotis pavyko smēlyje atlikti geriau <...kai kasinėjom smēlį, reikėjo plaštakų, pirštų jėgos; ant smēlio pavyko raižyti „š“, o popieriuje dar nemoka...>, <...pastebėjau, kad jo rankos judesiai ant smēlio buvo laisvesni. Jam pavyko didinti judesių amplitudę (iš pradžių piešė tik mažą rutuliuką, o po kelių bandymų pavyko laisvai sukuti riešą dideliu ratu), brėžti banguotą, kampuotą liniją (ant popieriaus nemoka)...>, <...turėjo giliai iškapstyti smēlį, kad pamatytų, kas yra dėžės dugne; stengėsi atkartoti ornamentą; dėliojo takelius iš labai smulkių detalių smēlyje...>. Pastebėti ir nedideli smulkiosios motorikos ir taktilikos įgūdžių pokyčiai <...pastebėjau, kad delnuose daugiau jėgos, kai reikia juos paslėpti po smēliu...>, <...kai ieško smēlyje paveikslėlių, tai irgi drąsiau su visais rankos pirštais gniaužo smēlį...>, <...prisiminiau kaip nedrąsiai ieškojo paslėptų žaisliukų, kokie nejudrūs pirštukai buvo per pirmas pratybas su smēliu, o šiandien žymiai intensyviau pirštais naršė po smēlį ir pakankamai greitai...>, <...paveikslėlius ne paprastai pasiima nuo stalo, bet suranda, iškasa iš smēlio...>.

Dėmesingumas. Labai svarbu, kad pratybose vaikas kuo ilgiau išlaikytų dėmesį ir informacija išliktų jo atmintyje. Tačiau vaiko, kuriam nustatytas vidutinis kalbos neišsivystymas, dėmesys per logopedines pratybas dažnai yra nepastovus <...dėmesingumas būna geras, kai pastoviai keičiasi veikla, jos pobūdis – tai klausymui, tai motorikai, tai kalbėjimui lavinti. Esu pastebėjusi, kad tik tada, kai jis būna dėmesingas gerai įsimena, kitaip – viskas „išgaruoja...>. Smēlio dėžė, kaip rodo veiklos

stebėjimai, irgi padeda būti vaikui per pratybas dėmesingesniu <...*man pasirodė, kad šiandien nebevuvo kada dairytis į žaislų lentyną – visas veiksmas vyko ties smėlio dėže...*>.

Veiklos reflektavimas. Apie meno terapijų pritaikymą ugdyme ir berniuko tėvai, ir pedagogė galvoja palankiai: pedagogė pastebi psichologinę šio metodo reikšmę, tėvai mano, kad svarbu suteikti galimybę vaikui rinktis jam malonią veiklą <... *jis gerai jausis ir daugiau gebėjimų įgis...*>. Pedagogė pastebi, kad kiekviena meninės raiškos medžiaga suteikia daugiau jutiminio patyrimo. Dėl smėlio panaudojimo logopedinėse pratybose vaiko kalbos ugdymas įgyja terapinį poveikį <...*pamokas, kurias vaikas išgyvena pats, jis atsimena ilgiau ir kur kas geriau suvokia...*>, <... *vaikai nesijaučia, kad jiems pas logopedę labai sunku, kad reikia daryti sunkius pratimus. Jie tiesiog bėga pažaisti...*>. Vaiko tėvai mano, kad labai vaikiškas žaidimas padeda atsipalaiduoti ir vaikui lengviau bendrauti.

Pedagogė interviu atskleidė, kad smėlio terapijos elementų taikymas gali turėti įtakos spartesniam vaiko vystymuisi.

Paklausta apie smėlio pritaikymą logopedinėse pratybose, pedagogė pastebi, kad tai išradingas, konkretus ir negirdėtas būdas, išskiria darbą „du viename“ <...*tuo pačiu metu atliko artikuliacinio aparato lavinimo pratimus ir juos imitavo smėlio dėžėje pirštų ir rankų pagalba...*>, pažymi, kad tai nėra lengva užduotis.

Pastebėtas vaiko gebėjimas ilgiau išbūti dėmesingu <...*sugebėjo net keturiasdešimt minučių žaisti susikaupęs...*>, <...*mano sūnus dar niekada taip ilgai ir susidomėjęs, nežaidė vienoje vietoje...*>. Tėvai teigia, kad tai geras geras būdas vaiko bendravimo įgūdžiams formuoti <... *nors dėžė nedidelė, bet jie čia net po tris iš karto žaidžia...kartu stato, dėlioja, tariasi...*>.

Žaidimai ir piešimas ant smėlio, integruoti į kalbines užduotis, tinkamas metodas paskatinti vaiko pasitikėjimą savo jėgomis: jis jautėsi stiprus – jei kas nepavykdavo, galėdavo greit nutrinti ir vėl bandyti. Pratybose buvo daugiau emocijų nei anksčiau – vaikas džiaugėsi piešiniu smėlyje, paslėpti daiktai smėlyje paskatino žingeidumą, atsirado daugiau drąsos ir pasitikėjimo savimi.

Smėlio dėžėje naudojami smulkūs žaisliukai papildomai stimuliuoja smulkiąją motoriką. Vaiko raidai (iš tėvų ir grupės pedagogės interviu duomenų analizės) nurodomas poveikis laisvesniems ir tikslesniems rankų judesiams, dėmesingumui ir bendravimo įgūdžių skatinimui <...*brėžė linijas per visą dėžę, suko, pilstė...jis savarankiškai ant smėlio nukopijavo figūras, ornamentus, kai kurias raides, o popieriaus lape taip nemokėjo...*>.

Smėlio dėžės pritaikymas pratybose skatino vaiko kūrybines galias, nes vaikas lengvai įsijautė į smėlio žaidimus, kur figūrėlės, raidės, skaičiai tarsi atgijo. Inscenizavimas smėlio dėžėje skatino kurti ir „bandyti“ kalbą. Galima teigti, kad mokymas kūrybiškai tampa vaiko paskatinimu. Stebėjimų

medžiagoje atskleidžiamas vaiko žingeidumo, didesnio dėmesingumo logopedinėms pratyboms pasiekimas, kai vaikas per pratybas gali piešti ant smėlio

Logopedė išskiria šiuos berniuko kalbos ugdymo(si) pokyčius: smėlio dėžė buvo naudojama beveik visose logopedinių pratybų etapuose. Logopedės apraše teigiama, kad veiklos su smėliu turėjo įtakos vaiko erdviniam suvokimui – geriau supranta instrukcijas su šiomis sąvokomis. Reikšminga vaiko gebėjimams pasirodė artikuliacinio aparato mankšta, atliekama kartu su sinchroniškais smulkiosios motorikos judesiais smėlio dėžėje. Logopedė pažymi, kad tai berniukui buvo labai sunki užduotis - „judėjo tik liežuvis, dar įsijungė viena ranka. Kai judėjo abi rankos, nustojo judėti liežuvis. Kai viskas judėjo, reikėjo pastangų, kad judesiai būtų viena kryptimi“. Logopedė pastebėjo, kad šie pratimai gali padėti tiksliau atlikti artikuliacinę mankštą. Smėlio dėžė buvo naudojama ir foneminės klausos, ir garsų įtvirtinimo, ir gramatiniai kalbos sandarai lavinti. Bet logopedė teigia, kad šioms užduotims atlikti prireikė daugiau laiko. Berniuko lėtas būdas ir smėlio dėžė šioms užduotims atlikti prailgino pratybas. Vaikui patiko ir teigiamai veikė piešimas ant smėlio paviršiaus, dėlionių, mozaikų, miestų kūrimas. Logopedė pritaikė kūrybines užduotis bendravimo įgūdžių skatinimui. Aktyvūs garsų įtvirtinimo būdai veiksmingesni, labiau sutelkiantys vaiko dėmesį į tartį.

Smėlio dėžės panaudojimo logopedinėse pratybose privalumai ir trūkumai: buvo gana sunku surinkti pakankamą mini žaisliukų kolekciją logopedinėms pratyboms. Logopedė pastebi, kad šios terapijos pritaikymas vaikui, kuriam nustatytas vidutinis kalbos neišsivystymas, galėtų būti epizodiškas, kad pajvairintų, pradžiugintų ugdytinį. Visa pratybų eiga prie smėlio dėžės užima daugiau laiko. Smėlis, mini mediniai žaisliukai suteikia pratyboms žaismės ir natūralumo. Veiklos stebėjimai atskleidė geresnę logopedo savijautą, kai pratybose naudojami smėlio terapijos elementai.

Ugdant vidutiniškai neišplėtotą kalbą, smėlio terapijos metodas buvo pritaikytas įvairiose veiklose ir atskleistas jo poveikis ir daugiafunkciškumas. Smėlio dėžės pritaikymas pratybose paskatino vaiko kūrybines galias, žingeidumą, gebėjimą daugiau artikuluoti, turėjo teigiamą įtaką smulkiosios motorikos lavėjimui.

2.3.3. 3-asis atvejis: Smėlio terapijos taikymas, ugdant žymiai neišplėtotą kalbą

Atvejo pristatymas. Mergaitei 4 m. 10 mėn. Ją augina globėjai. Ji linksma, dažnai šypsosi. Viską atlieka greitu tempu, nuolat skuba. Mergaitė beveik nekalba, bet atidžiai stebi kalbantįjį. Logopedė tikisi gerų rezultatų. Specialisto, pedagogų ir tėvų nuomonė apie vaiko ugdymo(si) situaciją pateikiama 4 lentelėje.

Tėvų, pedagogų ir logopedo nuomonė apie vaiko ugdymo(si) situaciją

Tėvų nuomonė	Pedagogų nuomonė	Logopedės
Tartis ir foneminis suvokimas		
-vartoja kelis žodžius – mama, tete, lele, jo; - pradeda neaiškiai atkartoti dviskiemenį žodį;	-taria tik trumpus žodelius, kuriuos jai išeina gerai ištartai, o ko negali pasakyti dažniausiai parodo arba palinksi galva;	-išskiria garsą garsų, skiemenų eilėje, kai nėra akustiškai panašių garsų; -negeba ištartai daugelio garsų – c, dz, š, ž, dž, b, d, g, r, h, ch; netiksliai artikuliuoja j, l garsus; -netaria dvibalsių, kartodama dviskiemenius žodžius sukeitinėja garsus – taria tuos, kuriuos geriau moka.
Žodynas, kalbos gramtinis taisyklumas ir rišlioji kalba		
-dažnai sako žodelį „jo“ arba linksi, purto galvą;	-tik pradėdanti formuoti sakinį kalba	-kalbinę išraišką reikia nuolat skatinti; -ekspresyvi kalba žymiai atsilieka nuo kalbos supratimo; -gramatinė kalbos sandara ir rišli kalba nesusiformavusi;
Bendravimas su bendraamžiais ir suaugusiais		
-su bendraamžiais irgi bendrauja gražiai, viskuo dalinasi;	-jei kažkas nepasiseka, tada užsisklendžia, nebenori bendrauti, kartais net verkia.. reikia laiko, kol nusiramina ir vėl ateina į būrį;	-atidžiai stebi kalbantįjį; -ekspresyvią kalbą dažnai kompensuoja gestais, mimika;
-supratinga, viską suvokia, tik sunkiau susikalbame;	-draugiška, linksmas, noriai dalyvauja visose grupės veiklose, eina į visus individualius užsiėmimus, supratinga, padėdanti, tiek grupės draugams, tiek ir auklėtojoms;	-
Ugdymo(si) motyvacija		
-pas logopedę eina noriai, nes logopedė ją geria, atsižvelgia ir į jos norus; - namuose tik parodo logopedės sąsiuvinį, bet kartoti nenori	-ta veikla, kur nereikia kalbos ir jai yra lengvesnė, patinka. Tada mielai dalyvauja, o kai reikia kalbėti, galvoti kaip pavadinti – iniciatyvos nerodo;	-reikia skatinti, sudominti; -džiaugiasi, kai pavyksta tarti, pavadinti;
Elgesys ir emocijos		
-gerai, kad tas jos užsispyrimas greit pračina	-	-kartais atrodo, kad mergaitė gėdijasi tarti, nes bijo, kad nepavyks.
Dėmesingumas		
-	-	-žymiai sunkiau susikaupti, kai yra veikla susijusi su girdimuoju suvokimu, kalbinėmis užduotimis.
Mėgiama veikla, interesai ir stiprybės		
-	-įvairūs darbeliai, žaidimai su vaizdinėmis priemonėmis	-mėgsta ir gerai dėlioja dėlionės, suranda ir poruoja spalvas, sudeda daiktus buvusią tvarka;
Vaiko ugdymo(si) sunkumai		
-negali laisvai bendrauti	-beveik nekalba;	-inertiški artikuliacinio aparato judesiai; -apsunkinta dėmesio koncentracija į girdimojo suvokimo užduotis
Vaiko ugdymo(si) prioritetai		
-svarbu, kad pradėtų kuo daugiau ir taisykliau kalbėti; -jai labai svarbu įvertinimas, tada ji gerai jaučiasi; -šeimai svarbiausias yra rezultatas;	-suprasti, pažinti daiktų požymius per savo pojūčius;	-paskatinti, drąsinti sakinę kalbą, tariant išiktukus, garsažodžius, nesudėtingus žodžius, nereikalaujant tarties aiškumo; - išvengti inercinių artikuliacinio aparato judesių, atliekant mankštą

Ir tėvai, ir pedagogai mano, kad mergaitės bendravimą sunkina tai, kad jos ekspresyvi kalba žymiai skiriasi nuo jos bendraamžių – taria tik garsažodžius, pavienius žodelius. Pedagogės džiaugiasi, kad mergaitė aktyvi, linksma, geranoriška – tai jai labai padeda ir bendraujant, ir ugdantis. Iš kitų grupiokų išsiskiria greitu tempu – visur skuba, dažnai tenka ją ir pristabdyti. Mergaitės mėgiama veikla – įvairūs darbeliai, žaidimai su vaizdinėmis priemonėmis. Didelių ugdymosi sunkumų (be kalbos sutrikimo) neišskyrė nei pedagogė, nei tėviai. Kartais pasireiškia mergaitės jautrumas, kaprizingumas. Nepasitikėjimas savo jėgomis. Interviu paklausus apie tai, kas galėtų lemti sėkmingą vaiko ugdymąsi, tėvai nurodo intensyvią logopedo pagalbą. Apie logopedo ir vaiko bei jo šeimos santykius, tėvų nuomonė teigiama – mergaitė noriai lanko pratybas, tėviai pastebi šio darbo rezultatus. Interviu duomenys atskleidžia, kad šeimai svarbiausias yra rezultatas, o pats kalbos ugdymas priskiriamas specialistui. Interviu duomenų analizė parodė, kad su tėvais daugiausia bendrauja grupės auklėtojos, kadangi logopedų darbo specifika (logopedų darbo laikas, logopedinio kabineto vieta) apriboja tiesioginius kontaktus su vaiko tėvais. Logopedė susitinka su tėvais tik konsultacijų ir susirinkimų metu (logopedės iniciatyva). Apie smėlio terapiją vaiko tėvai ir pedagogai yra girdėję, bet žino mažai. Pedagogė pažymi, kad tai galėtų padėti vaikui patirti sėkmę, o tėvai mano – tai gali būti naudinga vaiko sudominimui.

Mergaitei nustatytas žymus kalbos neišsivystymas. Išanalizavus interviu duomenis ir logopedės paruoštą kalbos aprašą, galima teigti, kad mergaitės sakytinę kalbą dažnai pakeičia gestai, mimika. Kartais pastebimas vaiko vengimas artikuliuoti, apsiribojant žodeliu „jo“. Aplinkiniai pastebi, kad ugdytinė kalbą supranta, bet pati nekalba. Bando pakartoti dviskiemenį žodį, bet dažniausiai iškreipia jo tarimą. Iš logopedės aprašo pastebima, kad kalbos supratimas irgi neatitinka mergaitės amžiaus – neskiria gramatinių formų reikšmių, nežino tikslesnių daiktų, veiksmy pavadinimų. Net dažniausių prielinksnių „į, ant, po, iš“ nesupranta ir nevartoja, apibūdinančių, priesaginių žodžių nesupranta. Pastebėtas gebėjimas susikoncentruoti ugdomojoje veikloje, išskyrus užduotis girdimajam suvokimui ir kalbėjimui. Stiprioji ugdytinės sritis – smulkioji motorika, regimasis suvokimas.

Apibendrinus surinktus duomenis apie vaiką, išryškėja, kad smulkioji motorika išlavėjusi, gerai atlieka užduotis, susijusias su regimuoju suvokimu, bet žymiai sunkiau įveikia ir vengia užduočių girdimojo suvokimo lavinimui. Artikuliacinio aparato judesiai inertiški - sunku pakartoti judesius lėčiau ir tiksliau. Negeba ištarti daugelio garsų (c, dz,š, ž, dž, b, d, g, r, h, ch). Netaria dvibalsių. Kartodama dviskiemenius žodžius sukeitinėja garsus – taria tuos, kuriuos geriau moka. Ekspresyvią kalbą kompensuoja gestais, mimika. Kalbinę išraišką reikia nuolat skatinti. Ekspresyvi kalba žymiai atsilieka nuo kalbos supratimo. Mergaitė geranoriška, pastabi.

Veiklos aprašymas ir analizė. Logopedinės pratybos organizuotos pagal iš anksto paruoštą programą *Vaikų neišplėtotos kalbos ugdymo(si), taikant smėlio terapijos elementus, programa*, tačiau pratybų tikslai papildyti, atsižvelgiant į vaiko poreikius.

Individualūs vaiko kalbos ugdymo(si) uždaviniai:

- paskatinti, drąsinti sakytinę kalbą, žaidžiant su smėliu ir tariant ištiktukus, garsažodžius, nesudėtingus žodžius, nereikalaujant tarties aiškumo;
- suprasti, pažinti daiktų požymius per savo pojūčius (lytėjimas, skonis);
- sutelkti mergaitės dėmesį į žaidimus smėlyje girdimojo suvokimo, foneminės klausos, tarties lavinimui (s, z garsai žodžiuose), suteikti šioms pratyboms patrauklumo;
- išvengti inercinių artikuliacinio aparato judesių, atliekant mankštą, kai tuo pačiu metu smėlyje dirba pirštukai.

Organizuotos ir stebėtos 8 logopedinės pratybos. Smėlio terapijos elementų daugiafunkciškumas vertinamas stebint *vaiko nusiteikimą pratyboms, elgesį ir emocijas, žodyno formavimą(si), tarties ugdymą, vaiko kūrybiškumo raišką, motorikos ir taktilinį lavinimą, dėmesingumą, užduočių atitikimą vaiko gebėjimams, santykį su logopedu.*

Vaiko nusiteikimas pratyboms. Nors mergaitė dar mažai artikuliuoja, bet jos savijauta ir nuotaika atsispindi jos elgsenoje. Kai atėjo beveik sirgdama, jautėsi apatiškumas <...nerodė noro, atsisėdo ir pradėjo dirbti...>, kai gera savijauta, mergaitė nori bendrauti, žaisti <...kai mane pamatė grupėje, pribėgo ir apsikabino...>, o dėlionė, ornamentas ar paveikslėlių rūšiavimas ant smėlio yra mėgiama mergaitės veikla ir padeda susikaupti logopedinėms pratyboms.

Vaiko elgesys ir emocijos. Skirtingai nei prieš tai buvę atvejai, šis atvejis stebėjimų dienoraščiuose išsiskiria teigiamomis emocijomis: ir mergaitė, ir logopedė beveik visada gerai nusiteikusios, linksmos. Logopedė patenkinta, kad pratybose nereikia gaišti laiko kaprizams – visa veikla nukreipta į kalbos ugdymą. Mergaitės elgesį logopedė stebėjimų dienoraščiuose apibūdina - <...linksma... juokėsi... mėgsta... nepyksta... stengiasi... klauso... žingeidi...>, <...per pratybas bent du kartus prisiglaudžia prie logopedės ir sako „myli“...>, <...jei nenori užduotėlės – purto galvą, bet vis tiek šypsosi... reaguoja į pastabas, tuoj nusišypso ir pasitaiso...>.

Taisyklingos tarties mokymas. Stebėjimų dienoraščiuose atsiskleidžia šių pratybų nuoseklumas, sistemingumas –kiekvieno naujo garso išmokimas, po to garso įtvirtinimas žodžio pradžioje, vidury, gale. Galima teigti, kad vaikui, kuriam nustatytas žymus kalbos neišsivystymas, tai reikalauja nuolatinių pratybų ir be specialaus darbo tartis beveik neaiškėja. Sunkiausia mergeitei, kaip rodo stebėjimų rezultatai, buvo išmoktus garsus tarti žodžio vidury. Vienam žody ištaria, kitam vėl garsas

prapuola - būdinga nestabili žodžių garsų artikuliacija. Šios pratybos vyko prie smėlio dėžės – mokantis tarti garsą, mergaitei daug teigiamų emocijų kėlė pūtimo pratimai smėlyje. Veiklos tyrimo rezultatai rodo, kad vaikui gali būti lengviau artikuliuoti, kai atliekamas veiksmas smėlio dėžėje, derinant su tariamu skiemeniu, žodžiu (ploti, brėžti linijas, ratus) ,<... lengviau, aiškiau sekasi artikuliuoti, kai garsas būna su veiksmu; tuomet ji geriau ir įsimena tai, ką mokėsi...>. Tokios pratybos labiau koncentravo mergaitės dėmesį į garsų tartį, padėjo jai neskubėti, kad tarimas nebūtų inertiškas, o aiškesnis ir taisyklingas.

Kūrybiškumas. Žaisdama su mini žaisliukais, norėjo pati pasirinkti figūrėles ir sugebėjo susigalvoti veiklos ant smėlio. Bet nerodė nepasitenkinimo ir kai logopedė organizavo žaidimą <...pati pasirinko medžiagas ir kūrė mišką, tvartą ant smėlio... dar panoro dėlioti įvairias mozaikas – labiausiai jai patiko spalvoti stikliniai akmenėliai...>, <...žaidė su gyvūnų figūrėlėmis, rodė kaip jie juda, ką veikia ir bandė pavadinti...figūrėlės tarsį atgijo smėlio dėžėje...>. Pirmose veiklos tyrimo pratybose pastebima, kad mažai artikuliuoja žaisdama, bet vėlesnėse pratybose kalbos atsirado daugiau <...net neprašoma mėgdžioja jų balsus...>, <...dažniau žaidžiant kažką kalba, atsiranda žodžiai iš pasyviojo žodyno...>.

Smulkioji motorika. Veiklos tyrimo metu pastebėta, kad mergaitė kelių pirmų pratybų metu, nuolat trynė smėlio smilteles tarp pirštų. Ir logopedė pažymi, kad ir jai pačiai ši veikla maloni – ramina, stimuliuoja pirštų galiukuose esančius nervinius taškus. Kadangi mergaitės smulkioji motorika yra gana gerai išlavėjusi, veiklos tyrimo metu, vaikas atliko sudėtingesnes užduotis su smėliu smulkiajai motorikai - išrinkti iš smėlio smulkias daleles dviem pirštais ir nubirenti smėlį, atpažinti figūras smėlyje tik liečiant, bet jų nematant. Mergaitei geriausiai pavyko atlikti artikuliacinio aparato mankštą kartu su rankų judesiais smėlyje. Tai padėjo mergaitei tiksliau atlikti pratimus – judesiai tikslesni, mažiau skuba, nebeliko inertiškumo, atliekant artikuliacinio aparato mankštą. Mergaitei sekėsi suderinti artikuliacinio aparato ir smulkiosios motorikos judesius, todėl buvo išbandyta dar sudėtingesnė užduotis – šie judesiai turėjo būti atliekami pagal girdimą tekstą. Šiai mergaitei nėra problemų dėl judesių amplitudės, laisvumo. Jai sunkiausia užduotis - kad judesiai būtų tikslūs ir tam tikru ritmu. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad atliekant artikuliacinio aparato mankštą kartu su rankų judesiais smėlio dėžėje, gali sustiprėti ryšys tarp dviejų smegenų pusrutulių, būtent – smegenų priekinių skilčių.

Dėmesingumas. Mergaitei smėlio dėžė padėjo sutelkti dėmesį, kai reikėjo klausyti, tarti, suprasti <...mažiau striksėjo, krutėjo, kai kažką veikė su smėliu...>, <... jos rankos turi būti pastoviai užimtos,

turėti veiklos - tuomet, kai užduotis atlieka su smėliu, jos rankytės būna smėlyje ir mergaitė ilgiau susikaupia, būna dėmesingesnė, jai nebereikia blaškytis, ieškant ką čia pasičiupti..>.

Veiklos reflektavimas. Apie meno terapijų pritaikymą ugdyme ir mergaitės tėvai, ir pedagogė galvoja palankiai: pedagogė pastebi psichologinę šio metodo reikšmę: jai kyla malonios atostogų asociacijos, kai kalbama apie smėlį *<...juk pamenate tą jausmą kai pajūryje paimate pilną smėlio delną ir jį beriate atgal... smėlis byra per pirštus ir jaučiame atsipalaidavimą, palaimą..>.* Tėvai mano, kad meno terapija gali padėti geriau pažinti vaiką *<...kas jam patinka, ką jis geba, kur reikėtų padėti..>.*

Pedagogė interviu atskleidė, kad smėlio terapijos elementų taikymas naudingas keliais aspektais – jausmų pažinimui, smulkiajai motorikai. Tėvai teigia, kad yra nauda vaiko motyvacijai lankyti logopedo pratybas. Interviu metu paklausus apie konkrečią naudą vaikui, tėvai pastebėjo mergaitę drąsiau artikuliuojant, pradedančią artikuliuoti žaidžiant su žaislais. Pedagogė teigia, kad žaidimai su smėliu, mergaitę tarsi „pristabdė“ – paskatino stengtis užduotį atlikti lėčiau, bet tiksliau ir neskubant. Tėvai interviu atskleidžia, kad logopedė ne tik informuoja apie ugdymo rezultatus, bet ir paaiškina, nurodo, kokia veikla namuose mergaitei būtų naudinga. Tėvai teigia, kad atėjus pavasariui, skatins mergaitės žaidimus kieme esančioje smėlio dėžėje. Grupės pedagogė interviu nurodė, kad bendraujant su logopede, grupėje taip pat atsirado smėlio dėžė, kurią grupės pedagogės naudoja ne tik kalbos, bet ir kitų pažintinių procesų ugdymui.

Tėvai interviu teigia, kad po pratybų su smėliu logopedės pamokėles dar labiau mėgsta ir noriai dalyvauja *<...kai nenori į darželį, primenu, kad reikės eiti pas logopedę, tai nuotaika pagerėja ir pradeda pati ruoštis...>.* Pedagogė pastebi, kad žaidimai su smėliu pajvairino ugdomąją veiklą.

Veiklos stebėjimų dienoraščiuose skirtingai nei prieš tai buvusiuose dviejuose atvejuose, aprašomos daugiausia teigiamos emocijos. Galima pastebėti, kad tai turėjo įtakos logopedinių pratybų eigai, mergaitės ir logopedės savijautai. Vaiko, kuriam nustatytas žymus kalbos neišsivystymas, tarčiai būdinga nepastovi garsų artikuliacija žodžiuose. Veiklos tyrimas atskleidė, kad vaikui gali būti lengviau artikuliuoti, kai atliekamas veiksmas smėlio dėžėje, derinant su tariamu skiemeniu, žodžiu (ploti, brėžti linijas, ratus). Pakankamai gerai išlavėję smulkiosios motorikos judesiai padėjo sėkmingai ugdyti gebėjimą artikuliacinio aparato mankštą atlikti kartu su rankų judesiais smėlio dėžėje. Tai padėjo įveikti artikuliacinio aparato judesių inertiškumą ir atlikti tiksliau. Palyginus pirmas ir paskutinius veiklos tyrimo metu stebėtas pratybas, mergaitė daugiau ir drąsiau artikuliuavo žaisdama su mini žaisliukais smėlio dėžėje. Kai rankos rado veiklos smėlyje, ugdytinė nebestriksėjo, atlikdama užduotėlę – tai prikaustė jos dėmesį.

Logopedė išskiria šiuos mergaitės kalbos ugdymo(si) pokyčius: mergaitė drąsiau artikuliuoja. Pakartoja dviskiemenius, net ir triskiemenius žodžius. Taria neaiškiai, bet skiemeninę struktūrą išlaiko. Galima teigti, kad atliekamas veiksmas su rankytėmis, su mažais žaisliukais smėlyje, padėjo atsirasti kalbėjimui. Atsiradus tikslesniems artikuliacinio aparato judesiams, garsažodžių, žodžių tarimas taip pat lavėjo ir gausėjo. Žymus kalbos neišsivystymas - pats sunkiausias veiklos tyrime stebėtas atvejis, bet rezultatai, palyginus su kitais atvejais, akivaizdesni.

Smėlio dėžės panaudojimo logopedinėse pratybose privalumai ir trūkumai: kai mergaitės rankos buvo užimtos smėlio dėžėje, ji mažiau dairėsi ir buvo dėmesingesnė per pratybas. Geriausiai pavyko pritaikyti smėlio dėžę artikuliacinio aparato mankštai. Ši veikla mergaitei labiausiai tiko ir buvo naudinga. Smėlio dėžė padėjo sugalvoti įvairesnių veiklų pratybose, bet jos pritaikymas priklauso nuo vaiko individualių gebėjimų, pratybų tikslų ir gali būti naudojama tiek epizodiškai, tiek pastoviai.

Ugdant žymiai neišplėtotą kalbą, pastebėtas smėlio terapijos metodo daugiafunkciškumas vaiko gebėjimui artikuliuoti, dėmesingumui, susidomėjimui logopedinėmis pratybomis. Rankų judesiai smėlyje, atliekami sinchroniškai su artikuliacinio aparato judesiais, padėjo įveikti artikuliacinio aparato judesių inertiškumą.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad, ugdant vaikų neišplėtotą kalbą, reikia daug dėmesio skirti ugdymo kompleksiskumui, leidžiant meno terapijos elementams tapti reikšminga logopedinių pratybų dalimi. Smėlis – tai vaikams gerai pažįstama medžiaga, kuri leidžia lengvai statyti, griauti ir vėl kurti. Smėlio terapijos pedagoginis metodas vaikui padeda pažinti save, aplinką, sukurti palankią emocinę atmosferą, patirti džiaugsmo, sėkmės pojūtį. Tai daugiafunkcinis metodas, kuris taikomas, siekiant: palaikyti ugdymo(si) motyvaciją, plėtoti žodyną, lavinti smulkiają motoriką, skatinti teigiamas vaiko emocijas ir savijautą, ugdyti kūrybiškumą.

2. Atskleista logopedų turima smėlio terapijos taikymo logopedinėse pratybose patirtis:

- Logopedinėse pratybose ugdant vaikų neišplėtotą kalbą, svarbus ne tik rezultatas, bet ir pozityvi sąveika su vaiku.
- Pagrindinės smėlio terapijos funkcijos ir reikšmė logopedinėse pratybose siejamos su artikuliacinio aparato mankšta, kvėpavimo pratimais, foneminio suvokimo ir garsinės analizės lavinimu, garsų tarimo įtvirtinimu, kalbos gramatinio taisyklingumo formavimu, smulkiosios motorikos lavinimu. Smėlio terapijos panaudojimas palaiko vaiko ugdymo(si) motyvaciją ir užtikrina holistinį vaiko ugdymą(si), išvengiant monotonijos pratybų metu.
- Pradėjus taikyti šią terapiją, būtina supažindinti vaikus su smėlio naudojimo kabinete taisyklėmis, siekiant užtikrinti vaikų saugumą ir tvarką kabinete. Užduotys ir veiklos su smėliu parenkamos individualiai, atsižvelgiant į vaiko gebėjimus ir sunkumus. Smėlio terapijos elementai logopedinėse pratybose gali būti taikomi nuolat arba fragmentiškai.
- Smėlio terapijos elementų taikymui nebūtinai specifiniai gebėjimai. Nuo logopedo kūrybiškumo priklauso šios terapijos elementų taikymo įvairovė logopedinėse pratybose.

3. Veiklos tyrimo (atlikto stebint ir analizuojant skirtingo kalbos lygmens vaikų ugdymo(si) procesą) duomenys leido atskleisti smėlio terapijos daugiafunkciškumą, ugdant neišplėtotą vaikų kalbą:

- Ugdant nežymiai neišplėtotą kalbą, ryškus smėlio terapijos poveikis vaiko sudominimui pratybomis, geresniam dėmesingumui veiklų pas logopedę metu, jo emocinei būsenai (raminantis poveikis), kalbos supratingumui – gerai įsisavino erdvines sąvokas. Logopedė fiksavo atsiradusią garso [r] taisyklingą tartį, tikslesnius artikuliacinio aparato judesius. Galima teigti, kad sinchroniškai rankų jusesiai smėlyje, atliekant artikuliacinio aparato mankštą, gali padėti įveikti kalbinės motorikos sunkumus. Ši terapija tapo mėgiama vaiko veikla grupėje, įrengus smėlio žaidimų kampelį.

- Ugdant vidutiniškai neišplėtotą kalbą, smėlio dėžės pritaikymas pratybose paskatino vaiko kūrybines galias, nes vaikas lengvai įsijautė į smėlio žaidimus, kur figūrėlės, raidės, skaičiai tarsi atgijo. Inscenizavimas smėlio dėžėje skatino kurti ir daugiau artikuliuoti, o paslėpti daiktai smėlyje – būti žingeidžiu. Galima teigti, kad mokymas kūrybiškai tapo vaiko paskatinimu. Pratimai ir užduotys turėjo įtakos laisvesniems rankos riešo judesiams. Veiklos tyrimas atskleidė, kad aktyvūs garsų įtvirtinimo būdai veiksmingesni, labiau sutelkiantys vaiko dėmesį į tartį.
- Ugdant žymiai neišplėtotą kalbą, buvo reikšmingas smėlio terapijos poveikis vaiko gebėjimui artikuliuoti. Atliekamas veiksmas smėlio dėžėje, derinant su tariamu skiemeniu, žodžiu, mergaitę paskatino drąsiau artikuliuoti: pavyko pakartoti dviskiemenius, net ir triskiemenius žodžius. Rankų judesiai smėlyje padėjo įveikti artikuliacinio aparato judesių inertiškumą. Kai rankos rado veiklos smėlyje, ugdytinė tapo dėmesingesnė, jautriau reagavo į girdimuosius stimulus, geriau skyrė kalbos garsus. Smėlis paskatino mergaitės susidomėjimą logopedinėmis pratybomis.
- Veiklos tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad smėlio terapijos metodas logopedinėse pratybose yra daugiafunkcinis, nes gali būti pritaikomas visuose pratybų etapuose ir yra reikšmingas įvairioms vaiko ugdymosi sritims: dėmesiui, motyvacijai, emocinei būsenai, smulkiajai motorikai, artikuliacinio aparato judesių tikslinimui, taisyklingos garsų tarties mokymui, kalbos supratingumui, žodyno plėtimui, gramatiškai taisyklingos ir rišlios kalbo ugdymui.
- Remiantis subjektyvia logopedės (tyrėjos) nuomone, smėlio terapijos elementų taikymas siejamas su geresne logopedo savijauta teikiant logopedinę pagalbą, dėl aukštesnės vaikų ugdymo(si) motyvacijos ir veiklos įvairovės logopedinių pratybų metu. Reikšmingų terapijos trūkumų neišskirta.

Literatūros sąrašas

1. Balčiauskienė, J. (2011). *Galimos meno terapeuto veiklos sritys ir funkcijos teikiant psichosocialinę pagalbą specialiujų poreikių asmenims*. Magistro darbas, Šiaulių universitetas, 2011.
2. Becker – Textor. (2001). *Kūrybiškumas vaikų darželyje*. Vilnius.
3. Birtchnell, J. (2004). *Meno terapija kaip psichoterapijos forma. Dailė kaip terapija*. Vilnius
4. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda.
5. Bliumbergiernė, V., Pastuchova, E., Slavinskienė, B. (2000). *Logopedinio darbo organizavimas mokyklose*. Kaunas: Kauno miesto švietimo ir ugdymo skyrius.
6. Brazauskaitė, A. *Dailės terapija – meno terapijos kryptis*. <<http://www.artmusictherapy.lt/daile/meno-terapija/>>. [žiūrėta 2014 01 20].
7. Brazauskaitė, A. (2004). *Vaikų dailės terapinis aspektas*. Vilnius.
8. Brazauskaitė, A. (2005). *Raidos sutrikimų turinčių asmenų dailinės saviraiškos bruožai bei ugdymo galimybės*. Neįgaliųjų meninis ugdymas: metodikos ir terapijos aspektai. Vilnius: Kronta.
9. Brazauskaitė, A., Dapkutė, A. (2004). Dailės terapija Lietuvoje šiandien. T. Dalley (sud.). *Dailė kaip terapija, dailės taikymo gydymui įvadas*. Vilnius: Apostrofa. 2004.
10. Bražienė, N., Mockienė, D. (2008). Priešmokyklinuko agresyvaus elgesio profilaktika ir korekcija pasakomis. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4 (20), 93-101.
11. Bražienė, N., Songailienė, R. (2011). Ikimokyklinio amžiaus vaikų, kūrybiškumo ir socializacijos ugdymas pedagoginės meno terapijos metodais: kokybinis tyrimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2, 63-71.
12. Brėdikytė, M. (2004). *Žaidimo vaidmuo vaiko gyvenime*. *Žvirblių takas*, 4, 6-12. Vilnius: Gimtasis žodis.
13. Daugirdienė, I., Gaizelytė, D., Prasauskienė, A. (2007). *Mokykimės bendrauti : knyga apie kai kuriuos kalbos raidos sutrikimus ir alternatyvią komunikaciją specialistams, dirbantiems su sutrikusios raidos vaikais, ir tų vaikų tėveliams*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
14. Daulenskienė, J. N. V. (1999). *Neurologija*. Šiauliai.
15. Dineika, K. (2001). *Psichofizinė treniruotė*. Vilnius
16. Dodge, D. T., Colker, L. J., Heroman, C. (2007). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas*. Vašingtonas: Presvika.
17. Gallahue, D., L., Ozmun. J., C. (2000). *Understanding Motor Development*. Champaign. IL: Human Kinetics.
18. Hallahan, D., Kauffman, J. (2003). *Ypatingieji mokiniai: specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius.

19. Ilguvienė, E., (2013, balandis). *Žaidimas smėlyje suaugusiems*. Paskaitos medžiaga.
20. Indrašienė, V., Suboč, V. (2008). Sociopedagoginės pagalbos vaikams, patyrusiems mokymosi nesėkmes, prielaidos. *Pedagogika*, 89, 115-122.
21. Ivoškuvienė, R., Garšvienė, A. (1993). *Logopedija*. Kaunas: Šviesa.
22. Ivoškuvienė, R., Kaffemanienė, I., Baranauskienė, V. (2003). *Sutrikusios raidos vaikų ikimokyklinio ugdymo gairės*. Mokomoji knyga. I d. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
23. Ivoškuvienė, R., Mamonienė, Z., Pečiulienė, O., Stošiuvienė, K. (2002). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų neišplėtotos kalbos ugdymas*. Šiauliai.
24. Ivoškuvienė, R., Mamonienė, Z., Pečiulienė, O., Stošiuvienė, K. (2002). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų neišplėtotos kalbos ugdymas*. Šiauliai.
25. Jung, C., G. (2010). *Atsiminimai, vizijos, apmąstymai*. Vilnius: Margi raštai.
26. Juodaitytė A. (2005). Mokymasis suvokti vaikus tokius, kokie jie yra. *Žvirblių takas*, 1, 36-40.
27. Juškuvienė, R., Luneckienė, A. Palačionienė, L., Petrilionienė, B., Striunga, S. (2008). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir elgesio sutrikimų, ugdymas*. Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo pedagogams ir tėvams. Vilnius.
28. Kačiušytė – Skramtai, L., Brazauskaitė, A. Emocinė ir socialinė parama vaikui, taikant meno terapijos metodus ir principus. O. Monkevičienė (Sud.). *Mano vaikai: priešmokyklinio vaiko ugdymas* (p. 17- 32). Kaunas: Šviesa,
29. Kafemanas, R. (2001). *Mąstymo psichologija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
30. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
31. Kaffemanienė, I., Reseckienė, L. (2008). Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, individualizuoto motorikos ir kalbinių gebėjimų ugdymo ypatumai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2 (18), 140-147.
32. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai.
33. Kasperavičienė, E. (2010). *Vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, savęs vertinimo pokyčiai, taikant dailės terapiją*. Magistro darbas. Šiaulių universitetas.
34. Kasputienė, Ž. (2007). *Smulkiosios motorikos įtaka 6-7 metų vaikų mokyklinei brandai*. Magistro darbas, Lietuvos kūno kultūros akademija. Kaunas.
35. Kišonienė, R. Dudzinskienė, R. (2007). *Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ugdymo turinio individualizavimas*. Rekomendacijos. Vilnius.
36. Kornev, A., (2012, lapkritis). *Šiuolaikinis požiūris į kalbėjimo ir kalbos neišsivystymą: klasifikacijos, simptomatika, mechanizmai, įvertinimas, įveikimas (specifinė kalbos raida, kalbos*

išraiškos sutrikimas, verbalinė apraksija). Pranešimas skaitytas Lietuvos logopedų asociacijos seminare.

37. Lapėnienė, A. (2005). *Mokymosi procesas medicininėje priemonių sistemoje*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.
38. Leliugienė, M. (2002). *Dailės terapijos taikymo galimybės*. Metodinis leidinys. – Vilnius: Rafaelis.
39. Lesinskienė, S., Karalienė, V. (2008). *Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi*. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija.
40. Malūkaitė Ž. Dailės terapija. (2003). A. Prasauskienė (sud.). *Vaikų raidos sutrikimai*. Kaunas: Kauno vaiko raidos klinika „Lašelis“, 2003.
41. Minderytė, J. (2012). Autizmas ir smėlio terapija. <http://www.mama.lt/show-article/5334/autizmas-ir-smelio-terapija> (žiūrėta 201-11-10).
42. Mockienė, R. Neįgaliųjų meninio ugdymo aktualumas. Lietuvos specialiosios kūrybos draugijos „Gubojas“ ir viešosios įstaigos „Mažoji gubojas“ patirtis neįgaliųjų meninio ugdymo srityje. <http://www.europosparkas.lt/phare/praktikos/R.Mockiene.doc> [žiūrėta 2013-01-12].
43. Muchina, V. (1988). *Vaiko psichologija*. Kaunas: Šviesa.
44. Musteikienė, G. (2001). *Žaidimai rankų pirštams mankštinti*. Šiauliai.
45. Navaitis, G. (1997). *Psichologinė parama vaikui*. Vilnius.
46. Oaklander, V. (2007). *Langas į vaiko pasaulį*. Kaunas: Žmogaus psichologijos studija.
47. Petruolytė, J. (2003). *Kalbos raida ir sutrikimai*. Patarimai tėvams ir specialistams. Vilnius.
48. Piličiauskas, A. (2005). *Neįgaliųjų meninis ugdymas*. Vilnius: Kronta
49. Pranaitytė, R., Malinauskienė, D. (2011). Pedagogų nuomonė apie kokybišką vaikų ugdymą sąlygojančius veiksnius ikimokyklinėse įstaigose. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. 3(32), 54-61.
50. Radzevičienė, L. (2003). *Vaikų turinčių specialiųjų poreikių, psichosocialinė raida*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
51. Robinson, M. (2004). Dailės terapija pagal Jungą specialiosios globos įstaigoje. T. In Dalley. *Dailė kaip terapija*. (p. 110-123). Vilnius: Apostrofa.
52. Rusteika, M. (2010). Mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, veiksmingas mokymasis: teoriniai modeliai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4, 61-65.
53. Ruškus, J., Mažeikis, G. (2007). *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas*. Kritinė patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

54. Šapoka, K. (2009). Dailės ir terapijos santykis terapiniame kontekste. *Socialinis ugdymas*, 7 (18), 75-86.
55. Vaitkevičienė, A. (2005). *Dailės terapija Lietuvoje: pradžia ir raida*. Neįgaliųjų meninis ugdymas: metodikos ir terapijos aspektai. Vilnius: Kronta.
56. Vaitkevičienė, A., Mankauskienė, J. (2008). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo pokyčiai taikant dailės terapijos metodus. *Specialusis ugdymas*. 2 (21), p.125–130.
57. Žydzūnaitė, V. (2007). *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.
58. Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.
59. Бережная, Н. Ф.(2006). Песочная терапия в коррекции эмоциональной сферы детей раннего и младшего дошкольного возраста. *Дошкольная педагогика*, 4, 56 - 59.
60. Визел, Т. Г. (2005). *Основы нейропсихологии*. Москва. Астрель.Транзиткнига.
61. Волкова, Л.С. (Ред.). (2007). *Логопедия*. Москва.
62. Грабенко Т.М., Зинкевич – Евстигнеева Т.Д. (1988). *Чудеса на песке*. Песочная игротерапия. Методическое пособие для педагогов и родителей.М: Институт специальной педагогики и психологии
63. Грабенко, Т.М. (2004). Игры с песком, или песочная терапия. *Дошкольная педагогика*, 5, 26-29.
64. Грабенко, Т.М., Зинкевич – Евстигнеева, Т.Д. (2002). *Коррекционные, развивающие и адаптирующие игры*. СПб.: Детство-Пресс.
65. Докудовская, Е.С. (2006). Использование песочной терапии во время логопедических занятий. *Школьный логопед*, 5, 24 - 26.
66. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д., Грабенко Т. М. (2001). *Практикум по креативной терапии*. М.: Сфера Речь.
67. Копытин, А. И. (2002). *Теория и практика арт-терапии*. Санкт-Петербург: Питер.
68. Лебедева, Л. (2003). *Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий*. Санкт-Петербург: Речь.
69. Лебедева, Л. Д., Арт-терапия в системе педагогического образования. <http://www.eurotransa.ru/edu1.htm>. [žiūrėta: 2014-01-12]
70. Мальчиоди, К. (2006). Арт-терапия и мозг. А. И Копытин (sud.). *Арт-терапия – новые горизонты* (р. 23-41). Москва: Когито-центр.

71. Некрасова, Е. (2006). Играем с песком, водой и глиной. *Дошкольное воспитание*, 6, 41 - 43.
72. Новиковская, О.А. (2005). *Сборник развивающих игр с водой и песком для дошкольников*. СПб.: Детство-Пресс.
73. Поваляева, М. А. (2006). *Справочник логопеда*. Ростов-на-Дону: Феникс.
74. Рыбакова, С., Г. (2007). *Арт терапия для детей с задержкой психологического развития*. Санкт- Петербург: Речь.
75. Сакович Н. А. (2006). *Технология игры в песок. Игры на мосту*. СПб. : Речь.
76. Силиванова, Л. В. (2008). Игры с песком в работе логопеда . *Логопед в детском саду*, 3, 38-41.
77. Штейнхард, Л. (2001). *Юнгианская песочная психотерапия*. Санкт- Петербург: Питер.

Gitana Soltaniene

**MULTIFUNCTIONALITY OF SAND THERAPY WHILE EDUCATING
UNDERDEVELOPED LANGUAGE OF PRE-SCHOOL CHILDREN**

The Master Thesis

Summary

In this thesis there is analyzed the multifunctionality of the sand therapy while nurturing the underdeveloped language of pre-school age children. The research was implemented following the principles of qualitative research methods.

In the theoretical part, there are analyzed the scientific sources about the application possibilities for children's, who have language underdevelopment, language nurturing with sand therapy, its multifunctionality. During the empirical research, which was implemented using interview method, there was revealed the experience of the speech therapists (N=2) while applying elements of the sand therapy and there was prepared *The programme for Children's underdeveloped language nurturing by applying elements of the sand therapy*. During the research there were applied these methods: the half structured interview (of educators and parents), the children's language descriptions, the half structured observation (researcher's diary of observations and reflection). In this research, there participated 4-5 years old children (N=3) from the town's nursery-kindergarten, their parents (N=3), children's group educators (N=5).

Sand therapy is a multifunctional method, which is applied in order to: maintain the motivation for nurturing, develop vocabulary, cultivate fine motility, stimulate positive emotions and wellbeing of the child and nurture creativity. The elements of sand therapy can be applied at all stages of speech therapy exercises and at the same time they would create emotionally safe nurturing environment.

Sand therapy elements are important *while nurturing slightly underdeveloped language* in order to engage a child, to maintain his attention during activities and to keep an appropriate emotional state. While nurturing *middling underdeveloped language*, the method of sand therapy stimulated the creative powers and curiosity of a child. It was revealed that active ways of establishment of sounds allows the child to focus his attention to the pronunciation. Exercises and tasks in the sand have some influence on the looser hand wrist's movement. *While nurturing significantly underdeveloped language*, hand movements in the sand help to lower the inertia of the articular apparatus movement, stimulates attentiveness with reaction to audible stimulations, language sounds.

Key words: Sand therapy, underdeveloped language, multifunctionality.

1 priedas

Pusiau struktūruoto individualiojo interviu klausimai logopedams (žvalgomasis etapas)

1. Jūsų amžius.
2. Jūsų darbo stažas.
3. Papasakokite kas Jums patinka logopedo darbe.
4. Kas Jums nepatinka darbe? Ką norėtumėte keisti? Ko atsisakyti ar išvengti?.
5. Kokios turite patirties ugdant vaikus, kuriems nustatytas kalbos neišsivystymas?
6. Su kokiomis problemomis susiduriate, ugdant šiuos vaikus?
7. Kodėl pratybose pradėjote taikyti smėlio terapijos elementus? Iš kur gavote informacijos apie smėlio terapiją? Kas padėjo pasiruošti pratyboms su smėliu?
8. Papasakokite kaip Jūs taikote smėlio terapiją logopedinėse pratybose? (logopedams pasakojant kils klausimų, įsiterpkite ir išplėtokite jų pasakojimus)
9. Kokios šios terapijos nauda vaikams, jų kalbos raidai? Jums, kaip logopedei? Kokią didžiausią naudą galėtumėte įvardinti panaudojus smėlio terapijos elementus savo darbe? Kas džiugina, naudojant šį metodą? Kokie Jūsų ryškiausi atradimai?
10. Su kokiomis problemomis susiduriate, pritaikant smėlio dėžę logopedinėse pratybose? Kokie didžiausi šio metodo trūkumai?
11. Kas pasikeitė, kai kabinete atsirado smėlis?
12. Kaip reagavo vaikų tėvai į pratybas su smėliu?
13. Ką patartumėte logopedams, norintiems taikyti šį metodą logopedinėse pratybose?
14. Kokių žinių ir gebėjimų turi turėti logopedas taikantis šį metodą? Ar svarbu logopedo meniniai gebėjimai, nes smėlio terapija yra viena iš meno terapijos šakų? Kokias išskirtumėte charakterio savybes specialisto, norinčio savo darbe su vaikais pritaikyti smėlio terapijos elementus ?

Pusiau struktūruoto individualiojo interviu klausimai tėvams (prieš veiklos tyrimą)

1. Jūsų amžius.
2. Jūsų profesija.
3. Kokios Jūsų šeimos stiprybės?
4. Apibūdinkite vaiką. Papasakokite koks jis? Apibūdinkite vaiko kalbą. Kaip jis bendrauja su Jumis, su grupės auklėtojais? Kaip bendrauja su savo bendraamžiais ir kitais vaikais?
5. Kokias vaiko stipriąsias gebėjimų sritis išskirtumėte? Kokia veikla, žaislai patinka vaikui?
6. Kokios didžiausios vaiko auklėjimo problemos? Kas galėtų lemti sėkmingą jo ugdymąsi?
7. Su kokiais sunkumais susiduriate auklėdami savo vaiką?
8. Kas Jūsų nuomone yra svarbiausia ugdant Jūsų vaiką? Kas galėtų lemti sėkmingą jo ugdymąsi?
9. Ar vaikas noriai eina pas logopedę? Kaip manote, ar jam patinka eiti pas logopedę? Kodėl taip manote? Ką ir kaip vaikas pasakoja Jums apie logopedę, veiklą logopediniame kabinete?
10. Kas Jūsų nuomone, jam labiausiai patinka pas logopedę? Kas Jūsų nuomone, vaikui nepatinka pas logopedę?
11. Kiek Jūsų manymu, logopedo pagalba veiksminga vaiko kalbai?
12. Kaip logopedė informuoja apie Jūsų vaiko pasiekimus?
13. Kiek Jūs dalyvaujate vaiko kalbos ugdyme?
14. Ką esate girdėję apie smėlio terapijos pritaikymą vaikų ugdyme? Ką apie tai manote?
15. Ką manote, ar smėlio terapijos pritaikymas logopedinėse pratybose gali būti naudingas Jūsų vaikui? Kuo (jei naudingas)?

Pusiau struktūruoto individualiojo interviu klausimai pedagogams (prieš veiklos tyrimą)

1. Jūsų amžius.
2. Jūsų darbo stažas.
3. Apibūdinkite vaiką. Papasakokite koks jis? Apibūdinkite vaiko kalbą. Papasakokite kaip vaikas dalyvauja grupės veikloje? Kaip vaikas bendrauja su bendraamžiais? Kaip bendrauja su tėvais ir pedagogais?
4. Kokias vaiko stipriąsias gebėjimų sritis išskirtumėte? Kokia veikla, žaislai patinka vaikui?
5. Kokios didžiausios vaiko ugdymo(si) problemos?
6. Su kokiais sunkumais susiduriate dirbdama su x vaiku?
7. Kas jūsų nuomone yra svarbiausia ugdant x vaiką? Kas galėtų lemti, sėkmingą jo ugdymąsi?
8. Ar vaikas noriai eina pas logopedę? Kaip manote ar jam patinka eiti pas logopedę? Kodėl taip manote? Ką ir kaip vaikas pasakoja Jums apie logopedę, veiklą logopediniame kabinete?
9. Kas Jūsų nuomone, jam labiausiai patinka pas logopedę? Kas Jūsų nuomone, vaikui nepatinka pas logopedę?
10. Keik Jūsų manymu logopedo pagalba veiksminga vaiko kalbai?
11. Kiek vaiko tėvai įsitraukia į vaiko ugdymą? Kaip tėvai vertina logopedės darbą?
12. Ką esate girdėjusi apie smėlio terapijos pritaikymą vaikų ugdyme? Ką apie tai manote?
13. Kaip manote, ar smėlio terapijos pritaikymas logopedinėse pratybose gali būti naudingas Jūsų ugdytiniui? Kuo (jei naudingas)?

3 priedas

Pusiau struktūruoto individualiojo interviu klausimai pedagogams ir tėvams (po veiklos tyrimo)

1. Ką galvojate apie meno terapijų pritaikymą ugdyme?
2. Kuo gali būti naudinga vaikui, turinčiam kalbos sutrikimą?
3. Kokie smėlio terapijos taikymo ypatumai? Kuo ji naudinga Jūsų vaikui?
4. Kaip bendradarbiaujate tarpusavyje su logopedu, kuri taiko smėlio terapiją?
5. Kokius pokyčius pastebėjote? Kas juos nulėmė?

Vaiko kalbos aprašo (ruošiamo logopedo) struktūra

Sveikata, sirgtos ligos	
Trumpas situacijos apibūdinimas ir vaiko charakteristika	
Girdimasis suvokimas	
Regimasis suvokimas ir orientacija erdvėje	
Smulkioji motorika	
Mimikos vertinimas	
Artikuliacinio aparato judesiai	
Kalbos supratingumas	
Foneminė klausa	
Garsų tarimas	
Aktyvusis žodynas	
Gramatinė kalbos sandara	
Rišli kalba	
Santykiai ir bendravimo ypatumai su aplinkiniais	
Dėmesingumas	

LOGOPEDINĖS PRATYBOS Nr.

Dalyviai :

Pratybų laikas ir data:

Pratybų eiga:

Stebėjimo kriterijai	Pratybų refleksija
Vaiko nusiteikimas pratyboms	
Pratybose naudojamos priemonės	
Vaiko elgesys ir emocijos	
Vaiko tartis	
Vaiko žodynas	
Užduočių atitikimas vaiko gebėjimams	
Taktilika, smulkioji motorika	
Vaiko kūrybiškumo, iniciatyvumo pasireiškimas pratybose	
Vaiko dėmesingumas pratybų metu	
Logopedo ir vaiko santykis	

6 priedas

Vaikų neišplėtotos kalbos ugdymo(si), taikant smėlio terapijos elementus, programa

Tikslas: panaudojant smėlio terapijos elementus logopedinėse pratybose, stiprinti vaiko individualų vystymąsi, kalbos mokymo procesą organizuoti naujai, skatinti vaiko motyvaciją, dėmesingumą logopedinėms pratyboms, plėtoti vaiko kūrybines galias.

Uždaviniai:

- į ugdymo procesą įtraukti smėlio terapijos elementus;
- pratybų veiklas organizuoti atsižvelgiant į vaiko individualius gebėjimus ir sutrikimo lygį;
- skatinti vaiko kalbinę raišką, panaudojant smėlį;
- kiekvienose pratybose lavinti ir vaiko smulkiąją motoriką;
- skatinti vaiko iniciatyvumą veiklose pas logopedę;
- siekti, kad svarbiausiu aspektu šiose pratybose išliktų vaiko kalbos korekcija.

Pratybų dalis	Nežymus, vidutinis ir žymus kalbos neišsivystymas
Supažindinimas su smėliu (įžanginės pratybos)	<p>SUSIPAŽINIMAS SU SMĖLIU</p> <p>Siūloma vaikui pasisveikinti su smėliuku ir daryti jame tai, kas jam patinka: glostyti, perpilti, piešti, sijoti.</p> <p>Mažylis turėtų pajusti koks yra smėlis: šaltas ar šiltas, švelnus ar šiurkštus, malonus ar nemalonus, sausas ar šlapias.</p> <p>Galima parodyti tokius judesius: paeiliui vienos rankos pirštais prisiliesti prie smėliuko, po to tą patį padaryti kita ranka, vienu metu visais abiejų rankų pirštais.</p> <p>Lengvai arba stipriai suspausti kumštelius su smėliu, po to lėtai paleisti smėlį iš delniuko.</p> <p>Prisiliesti smėlį visu delnu (vidine, išorine puse).</p> <p>Tarp delniukų trinti smėliuką.</p> <p>Palaisčius vandeniui smėliuką, atkreipti vaikų dėmesį į tai, kad smėliukas pasikeitė- jis limpa, nebebyra. Dabar galime piešti, iš jo lipdyti, minkyti, įspausti formeles, daryti kalniukus, rausti urvus, tiesti kelius, slėpti žaisliukus.</p> <p>SMĖLIO PILSTYMAS</p> <p>Reikėtų paimti du buteliukus ir piltuvėlį. Tegul mažylis pila smėliuką į buteliuką (su piltuvėliu ir be piltuvėlio).</p> <p>Du indeliai ir šaukštas. Mažylis privalo šaukšteliu perpilti smėlį iš vieno indelio į kitą arba išdalinti smėlį po lygiai į du, tris indelius</p>

	<p>(svarbu, kad vaikas teisingai laikytų šaukštą rankoje, nesuspaustų jo kumštyje).</p> <p>GRUPAVIMAS Pedagogas smėlyje išbarsto įvairaus dydžio, formos ir spalvos sagas (geriau didesnes, nes saugiau). Vaikai turi išrinkti ir sugrupuoti jas (pagal gebėjimus vieni gali rūšiuoti pirštukais, kiti jau ir pincetu).</p> <p>ŠILTA – ŠALTA Smėlyje paslepiamas vaiko išsirinktas žaisliukas. Galima „nardyti“ smėlyje rodomuoju ir didžiuoju pirštais, ieškant savojo žaisliuko. Jei žaisliukas toli, logopedas sako „šalta“, jei žaisliukas priartėja - „šilta“.</p> <p>SMĖLIO LIETUS Vaikams paaiškinama, kad smėlio šalyje lyja smėlio lietus ir pučia smėlio vėjas. Parodykite kaip lėtai arba greitai pilti smėliuką iš kumštuko į smėlio dėžę, ant kito delno, ant auklėtojos ar draugo delno. Tegu užsimerkęs vaikas padeda delną išskėstais pirštais ant smėlio, o pedagogas ar draugas pila smėliuką ant kurio nors pirštuko. Užsimerkęs vaikas turi pajauti, pajudinti ir pavadinti tą pirštelį. Po to pasikeičiama rolėmis.</p>
<p>Kūrybinės užduotėlės</p>	<p>EMOCIJOS Vaikas šlapiame smėlyje piešia veidus, reiškiančius emocijas: džiaugsmą, liūdesį, pyktį, baimę, nuostabą (rodomi paveikslėliai su mimikom). Veidukus vaikai gali papildyti priemonėmis iš kolekcijos (pagaliukais, kaštonais, akmenukais ir kt.). Emocijos aptariamoms.</p> <p>ĮSIVERTINIMAS Pratybų eigoje pabaigus kiekvieną veiklą, įsivertinti save - kaip pasisekė atlikti užduotėlę: nupiešti linksmą arba liūdną veiduką.</p> <p>PAVEIKSLAS Vaikas smėliuke iš gamtinės medžiagos (kaštonų, gilių, riešutų, uogų, akmenukų, kriauklyčių, pagaliukų) sukuria paveikslą. Papasakoja, pasigroži ir susitvarko išrūšiuodamas į dėžutes (gali ir pincetu).</p> <p>PAKARTOJIMAI Pedagogas smėlyje piešia lengvesnes ar sunkesnes geometrines figūras, paprastus ar sudėtingesnius raštus (tiesius ir banguotus keliukus, duobutes, apskritimus). Vaikas turi pakartoti raštą. Po to galima pasikeisti - piešti pradeda vaikas.</p> <p>PRATĖSK RAŠTĄ Pedagogas smėlyje dėlioja raštą iš kriauklyčių, sagų, akmenėlių. Pedagogas pradeda raštą, o vaikas turi pratęsti.</p> <p>NUPIEŠK RAIDĘ Užbaigti, ištaisyti smėlyje nupieštas raides, skaičius.</p> <p>PASTATYK MIESTĄ Iš pasirinktų žaisliukų ir detalių sukurti miestą, mišką, kiemą ar kitą erdvę ir papasakoti apie savo kūrinį (pasakoja vaikai su</p>

	nežymiu ir vidutiniu kalbos neišsivystymu).	
Artikuliacinio aparato mankšta	Artikuliacinis aparatas	Rankos smėlyje
	„Šypsenėlė – straubliukas“ (yyyyy ūūūūū)	Rodomaisiais pirštukais į šalis ir atgal (yyy – pirštai į šalis, ūūū – pirštukai susitinka).
	„Nosytė – smakriukas“ (liežuviuką tempiam prie nosytės, prie smakriuko)	Rodomaisiais pirštais aukštyn, žemyn (liežuviukas prie nosytės - pirštukai į viršų, liežuviukas prie smakriuko – pirštukai žemyn).
	„Valom dantukus“ (pagal ir prieš laikrodžio rodyklę)	Keičiant pirštukus, sukam ratukus, pagal arba prieš, laikrodžio rodyklę dešine rankyte.
	„Laižom ledus“ (pagal ir prieš laikrodžio rodyklę)	Keičiant pirštukus, sukam ratukus, pagal arba prieš, laikrodžio rodyklę kaire rankyte.
	„Tiksi laikrodukas“ (liežuviukas daužosi į lupyčių šonus)	Visų pirštukų pagalvėlėm į kairę, į dešinę.
	„Arkliukai“	Dviem pirštukais „bėgioti“ po smėliuką.
	„Supynės“ (liežuvio paspaudžiam viršutinius ir apatinius dantukus).	Pirščiukų išore braukiam smėliuku aukštyn, pirščiukų vidumi – žemyn.
	„Kepam blynus“ (luptėmis pliaukšim per iškištą liežuviuką)	Rankytės delniuku pliaukšim per smėliuką.
	„Armonika“ (liežuviukas prie viršutinių dantukų alveolių ir jo nepaleidžiant, išsižiojam ir susičiaupiam.	Smėliuke ištiesiam ir sugniaužiam pirštukus.
	„Masažuojam liežuviuką“ (dantukais kramtom iškištą liežuvio galiuką).	Krumpliukus daužom į smėliuką.
	„Dažom lubas“ (liežuvio braukom per gomurį)	Pirščiukų išore braukiam smėliuku aukštyn, pirščiukų vidumi – žemyn.
	„Arkliukas prunkščia“	Stumdom smėliuką.
	„Važiuoja mašina“	Pirštukais vingiuojam per smėliuką, darom mašinų vėžias.
Kvėpavimo pratimai	„Išpūsk kelią “	Nuo vaikiškos mašinos logopedas padaro ruoželį smėlyje, vaikas iškvėpdamas oro srovę, padaro kelią iki mašinos.
	„Paslaptis“	Smėliuke paslepiamas

		paveikslėlis. Pūsdamas smėlį vaikas atidengia paveikslėlį ir jį pavadina.
	„Duobė“	Vaikas, įkvėpdamas pro nosį, ir lėtu ilgu iškvėpimu išpučia duobutę smėlyje.
	„Padėk kiškučiui“	Smėliuke padaromos 3-4 duobutės“ pėdsakai“- vedantys link žaislinio kiškio. Netoli pastatoma lapė. Būtina „panaikinti“ visus pėdsakus, kad laputė nerastų kiškio (užpūsti pėdsakus).
	„Kelias iki draugo“	Smėlyje pastatomi du žaisliukai. Reikia ilgu iškvėpimu išpūsti kelią nuo vieno draugo prie kito.
	„Gerasis vėjelis“	Iš smėlio padaromas nedidelis kalniukas. Prieš jį pastatomas žaisliukas (drambliukas, vėžliukas...). Vaikas, pūsdamas į kalniuką, jį išardo ir padeda žaisliukui pratęsti kelionę.
Foneminės klausos lavinimas	„Takelis“	Tariant skiemenukus (pvz., pa-ba-pa), plojam ritmiškai delniuku per smėlį.
	„Ilgas – trumpas žodis“	Ilga arba trumpa linija smėliuke (priklausomai nuo žodžio ilgio).
	„Slepiam rankytes“	Išgirdus reikiamą garsą, paslepiam abi rankytes smėliuke.
	„Piešiam raidelę“	Išgirdus garsą, nupiešti jį atitinkančią raidę smėlyje.

Pratybų dalis	Nežymus kalbos neišsivystymas	Vidutinis kalbos neišsivystymas	Žymus kalbos neišsivystymas
Garsų tarimo įtvirtinimas, sakininės kalbos skatinimas	PIEŠK IR TARK Piešiama smėlyje linija, kol tariamas mokomas garsas; Piešiama smėlyje mokomo garso raidė, kol tariamas garsas.	PIEŠK IR TARK Piešiama smėlyje linija, kol tariamas mokomas garsas; Piešiama smėlyje mokomo garso raidė, kol tariamas garsas.	PIEŠK IR TARK Piešiama smėlyje linija, kol tariamas mokomas garsas; Piešiama smėlyje mokomo garso raidė, kol tariamas garsas.
	SURASK IR PAVADINK Surasti smėlyje paslėptus smulkius žaisliukus arba paveikslėlius ir juos	SURASK IR PAVADINK Surasti smėlyje paslėptus smulkius žaisliukus arba paveikslėlius ir juos	KAS KAIP KALBA Smėlio dėžėje atgyja gyvūnai – žaidžiant su gyvūnų figūrėlėmis

	pavadinti (žodžiai su mokomu garsu)	pavadinti (žodžiai su mokomu garsu)	pamėgdžiojami jų balsai, vaikas skatinamas tarti garsažodžius.
	UŽBAIK SAKINĮ Logopedas pradeda sakinį, o ugdomasis jį užbaigia (žodžiai su mokomu garsu) – jei pasiseka gerai išstarti, į smėliuką įbeda vėliavėlę ar gėlytę. Po užduoties suskaičiuoja, kiek kartų pavyko teisingai tarti.	UŽBAIK SAKINĮ Logopedas pradeda sakinį, o ugdomasis jį užbaigia (žodžiai su mokomu garsu) – jei pasiseka gerai išstarti, į smėliuką įbeda vėliavėlę ar gėlytę. Po užduoties suskaičiuoja, kiek kartų pavyko teisingai tarti.	TARK ŽODŽIUS Surasti smėlyje paslėptus smulkius žaisliukus, kurių pavadinimai yra dviskiemeniai žodžiai ir juos pavadinti (savarankiškai arba kartojant paskui logopedą).
	ŽAISK IR KALBĖK Vaikas atlieka veiksmus (pagal logopedo instrukciją) su žaisliukais smėlio dėžėje ir pats įvardina, ką darė.	ŽAISK IR KALBĖK Vaikas atlieka veiksmus (pagal logopedo instrukciją) su žaisliukais smėlio dėžėje ir pats įvardina, ką darė.	KĄ VEIKIA? Atlikti veiksmus smėlio dėžėje ir juos pavadinti (pvz., bėga, piešia, eina, sėdi ir t.t.)
Pasyvus ir aktyvus žodynas	PAVADINK IR RŪŠIUOK Surandami, sugrupuojami žaisliukai smėlyje ir pavadinami	PAVADINK IR RŪŠIUOK Surandami, sugrupuojami žaisliukai smėlyje ir pavadinami	SURASK PAGAL PAVADINIMĄ IR RŪŠIUOK Rūšiuoti žaisliukus, paveikslėlių korteles smėlio dėžėje pagal kategorijas
	KOKIA SPALVA Ima spalvotą figūrą, pavadina spalvą ir formą, įbeda į smėlį (geltonas skritulys, raudonas kvadratas ir t.t.). PASKAIČIUOK Išdėlioti smėlyje skaičius ir atitinkamą kiekį detalių prie kiekvieno skaičiaus – skaičiuoti iki 10. Rikiuoti gyvūnus į eiles ir skaičiuoti kelintiniais skaitvardžiais.	KOKIA SPALVA Ima spalvotą figūrą, pavadina spalvą ir formą, įbeda į smėlį (geltonas skritulys, raudonas kvadratas ir t.t.). PASKAIČIUOK Išdėlioti smėlyje skaičius ir atitinkamą kiekį detalių prie kiekvieno skaičiaus – skaičiuoti iki 10 Rikiuoti gyvūnus į eiles ir skaičiuoti kelintiniais skaitvardžiais.	ATPAŽINK Surasti daiktą smėlyje pagal žodinį apibūdinimą KOKIA SPALVA Vaikas suranda figūrą pagal žodinį apibūdinimą (spalva+forma) PASKAIČIUOK Suskačiuoti daiktus iki 5 ir parinkti atitinkamą skaičių. TARK IR PLOK Paskui logopedą taria dviskiemenius, triskiemenius žodžius ir ties kiekvienu skiemeniu suploja per smėlį.
Gramatinė	KO TRŪKSTA	KO TRŪKSTA	

<p>Naujų žodžių, žodžių formų sudarymas</p>	<p>pavadinama: lapas – lapelis, namas –namelis ir t.t. PARINK ŽODĮ Vaikas suranda smėlyje paslėptus paveikslėlius, juos pavadina ir apibūdina vienu žodžiu: (pvz., lėkštė – apvali, kamuolys – lengvas ir t.t.) VEIKSMAŽODŽIAI Iš smėlio traukia korteles su įvairiais daiktais, įvardina, ką galima su tuo daiktu veikti. KIENO VAIKAS? Surasti smėlyje gyvūnų jauniklius, sugrupuoti pagal šeimas ir pavadinti (lapės vaikas lapiukas ir t.t.)</p>	<p>pavadinama: lapas – lapelis, namas –namelis ir t.t. PARINK ŽODĮ Vaikas suranda smėlyje paslėptus paveikslėlius, juos pavadina ir apibūdina vienu žodžiu: (pvz., lėkštė – apvali, kamuolys – lengvas ir t.t.) VEIKSMAŽODŽIAI Iš smėlio traukia korteles su įvairiais daiktais, įvardina, ką galima su tuo daiktu veikti. KIENO VAIKAS? Surasti smėlyje gyvūnų jauniklius, sugrupuoti pagal šeimas ir pavadinti (lapės vaikas lapiukas ir t.t.)</p>	
<p>Rišli kalba</p>	<p>SUGALVOK SAKINĮ Iš smėliuko išsitraukia žaisliuką arba paveikslėlį ir sugalvoja apie jį sakinuką. SUKURK IR PAPANAKOK Smėlio dėžėje kuria, dėlioja ir papasakoja ką sukūrė. IŠGIRSK IR PAVAIZDUOK Klausosi trumpos pasakėlės arba istorijos ir pavaizduoja ją smėlio dėžėje (išdėlioiant paveikslėlius, žaisliukus arba nupiešia smėlio paviršiuje). PASAKYK ILGESNĮ SAKINĮ Sudaryti išplėstinį sakinį su vienu ar daugiau sakinių dalimis (tariniais, veiksniais), kai sakinio žodžiai (žaisliukai) išdėlioti smėlio dėžėje.</p>		

